

Genemain Áeda Sláine

Een editie van de conceptie-passage van *Genemain Áeda Sláine* uit
Brussel 5100-4.

Edwin Bruggeman 0341819

MA thesis Keltische Talen en Cultuur, Universiteit Utrecht

Dr. Mícheál Ó Flaithearta

July 2009

VERKLARING: INTELLECTUEEL EIGENDOM

De Universiteit Utrecht definieert het verschijnsel “plagiaat” als volgt:

Van plagiaat is sprake bij het in een scriptie of ander werkstuk gegevens of tekstgedeelten van anderen overnemen zonder bronvermelding. Onder plagiaat valt onder meer:

- het knippen en plakken van tekst van digitale bronnen zoals encyclopedieën of digitale tijdschriften zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het knippen en plakken van teksten van het internet zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het overnemen van gedrukt materiaal zoals boeken, tijdschriften of encyclopedieën zonder aanhalingstekens of verwijzing;
- het opnemen van een vertaling van bovengenoemde teksten zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het parafraseren van bovengenoemde teksten zonder verwijzing. Een parafraze mag nooit bestaan uit louter vervangen van enkele woorden door synoniemen;
- het overnemen van beeld-, geluids- of testmateriaal van anderen zonder verwijzing en zodoende laten doorgaan voor eigen werk;
- het overnemen van werk van andere studenten en dit laten doorgaan voor eigen werk. Indien dit gebeurt met toestemming van de andere student is de laatste medeplichtig aan plagiaat;
- ook wanneer in een gezamenlijk werkstuk door een van de auteurs plagiaat wordt gepleegd, zijn de andere auteurs medeplichtig aan plagiaat, indien zij hadden kunnen of moeten weten dat de ander plagiaat pleegde;
- het indienen van werkstukken die verworven zijn van een commerciële instelling (zoals een internetsite met uittreksels of papers) of die tegen betaling door iemand anders zijn geschreven.
- Het zonder uitdrukkelijke toestemming van de docent indienen van essays of werkstukken die al in een andere cursus zijn gebruikt.
- Eerder eigen werk gebruiken als basis voor een nieuw werkstuk zonder naar het oorspronkelijke werk te verwijzen.

Ik heb de bovenstaande definitie van het verschijnsel “plagiaat” zorgvuldig gelezen, en verklaar hierbij dat ik mij in het aangehechte masterscriptie/bacheloreindwerkstuk niet schuldig heb gemaakt aan plagiaat.

Naam: Edwin Bruggeman

Studentnummer: 0341819

Plaats: Zeist

Datum: 21-07-2010

Handtekening:

Inhoudsopgave:

Inhoudsopgave	:	p. 4
Lijst met gebruikte afkortingen	:	p. 5
1. Inleiding	:	p. 6 - 9
2. Handschrift beschrijving	:	p. 10 - 11
3. Datering	:	p. 12- 17
4. Reconstructie <i>stemma codicon</i>	:	p. 18 - 20
5. Editoriaal beleid	:	p. 21- 22
6. Tekst	:	p. 23 - 24
7. Vertaling	:	p. 26 - 27
8. Grammaticale noten:	:	p. 29 - 37
9. Bibliografie	:	p. 38 - 41

Lijst met gebruikte afkortingen:

A	=	accusatief
AU	=	<i>Annals of Ulster</i> , vol. i (to A.D. 1131), red. Seán Mac Airt en Gearóid Mac Niocaill (Dublin 1983); <i>Annála Uladh : Annals of Ulster</i> , 4 vols, red. W. M. Hennessy en B. MacCarthy (Dublin 1887-1901).
co.	=	county
D	=	datief
du.	=	dualis, tweevoud
e.v.	=	en verder.
et al.	=	<i>et alii</i> ‘en anderen’
G	=	genitief
ITS	=	Irish Texts Society. Cumann na Scríbhneann (London, Dublin 1899 -).
LL	=	<i>The Book of Leinster, formerly Leabar na Núachongbála [Leabhar Laighneach]</i> , 6 vols, red. R. I. Best et al. (Dublin 1954-83).
LU	=	<i>Lebor na hUidre : Book of the Dun Cow</i> , red. R. I. Best en Osborn Bergin (Dublin 1929).
m.	=	mannelijk
N	=	nominatief
o.	=	onzijdig
p.	=	pagina(‘s).
pl.	=	pluralis, meervoud.
r.	=	regel(s)
s.a.	=	<i>sub anno</i> ‘onder het jaar’.
sg.	=	singularis, enkelvoud.
SnG	=	Breatnach, Liam, ‘An Mheán-Ghaeilge’, <i>Stair na Gaeilge: in ómós do Pádraig Ó Fiannachta</i> , red. Kim McCone, et al. (Maigh Nuad 1994) 221-333.
SR	=	Whitley Stokes (red.), <i>The Saltair na rann : a collection of early Middle Irish poems edited from ms. Rawl. B. 502, in the Bodleian Library</i> (Oxford 1883).
sv.	=	<i>sub voce</i> ‘onder het woord’.
v.	=	vrouwelijk
vol.	=	volume(s)
Windisch	=	Ernst Windisch, ‘Ein mittelirisches Kunstgedicht über die Geburt des Königs Aed Sláne. Mit Beiträgen zur irischen Metrik’, <i>Berichte über die Verhandlungender Königlich Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig: Philologisch-Historische Classe 630</i> (1884) 194-196.

1. Inleiding

Doel:

In het handschrift Brussel 5100-4, op folios 14b-15b, staat zowel een proza verhaal als een gedicht over “Genemain Áeda Sláine” (‘De conceptie van Áed Sláine’). Het gedicht is ook in LL, folio 145b,¹ te vinden en beide in LU, folio 52a-53a.² Hiernaast is het verhaal nog te vinden in “Cóir Anmann” (‘De Gepastheid van Namen’) onder het lemma “Áed Sláine”.³ Dit betreft duidelijk een lening van “Genemain Áeda Sláine”.⁴ Het handschrift Brussel 2324-40 bevat ook een versie van het verhaal, of dit proza, vers of beiden is, is mij niet bekend. De versies van de beide handschriften in de collectie van de Koninklijke Bibliotheek Brussel zijn nog nooit geëditteerd en het doel van deze thesis is dan ook het editeren van het verhaal uit Brussel 5100-4.⁵ Het zwaartepunt bij deze editie ligt op de vertaling, de grammaticale noten, de reconstructie van het *stemma codicon* (‘handschriftelijke genealogie’) en de datering van de tekst. Alle vertalingen in deze editie zijn, tenzij anders aangegeven, van de huidige auteur. Deze editie zal zich beperken tot de episode in het proza over de daadwerkelijke conceptie. Vanwege de kleinschalige aard van deze thesis is, behalve variantlezingen uit LU, de focus van de editie uitsluitend op Brussel 5100-4 gericht. De andere attestaties van het verhaal zijn buiten beschouwing gelaten.

Het verhaal gaat over de conceptie van Áed Sláine.⁶ Zijn vader was Diarmait zoon van Cerball.⁷ De moeder van Áed is Mugain dochter van Conchraid zoon van Duach Duind van

---

¹ Voor diplomatieke editie, zie: R. I. Best en M. A. O'Brien (red.), *Book of Leinster, formerly Lebar na Núachongbála 3* (Dublin 1957) 590-591 r. 18208-18267 (LL).

² Voor facsimile, zie: *Yellow Book of Lecan*, facsimile edition, red. R. Atkinson (Dublin 1896); voor diplomatieke editie, zie: R. I. Best en M. A. O'Brien (red.), *Lebor nahUidre: book of the Dun Cow* (Dublin 1929) (LU) 133-136 r. 4205-4334.

³ Sharon Arbuthnot (red.), *Cóir Anmann: a late Middle Irish treatise on personal names 2* (Dublin 2007) 37-38 §134, 111-112 §134.

⁴ Sharon Arbuthnot, ‘Medieval Irish compilation: conservatism and creativity’, *Medieval manuscripts in transition: tradition and creative recycling*, red. Geert H. M. Claassens en Werner Verbeke (Leuven 2006) 9.

⁵ Voor editie van proza op basis van LU, zie: Standish Hayes O'Grady, *Silva Gadelica. A collection of tales in Irish. 2 vol.: i (Irish text) en ii (translation and notes)* (Dublin 1892) vol. i 82-84 en vol. ii 88-89. Voor editie van proza en vers, op basis van LU en LL, zie: Ernst Windisch, ‘Ein mittellirisches Kunstgedicht über die Geburt des Königs Aed Sláne. Mit Beiträgen zur irischen Metrik’, *Berichte über die Verhandlungender Königlich Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig: Philologisch-Historische Classe 630* (1884) 191-243.

⁶ Van deze Áed stammen Síl Áeda Sláine, één van de twee heersende takken van de zuidelijke Uí Néill, af., zie: John T. Koch (red.), *Celtic culture: a historical encyclopedia Vol. 1* (Santa Barbara 2006) 15-16 sv. Áed Sláine mac Dairmato; Philip Irwin, ‘Áed Sláine mac Diarmata (d. 604)’, *Oxford dictionary of national biography: from the earliest times to the year 2000*, red. H. C. G. Matthew en Brian Harrison (Oxford 2004) online editie, red. Lawrence Goldman (2007) <<http://www.oxforddnb.com.proxy.library.uu.nl/view/article/50076>> (geraadpleegd: 18 juli 2010). Síl Áeda Sláine en Clann Cholmáin Móir, afstammelingen van Áeds broer Colmain Mór, waren de twee dominante takken van de zuiderlijke Uí Néill die elkaar afwisselde als de zuidelijke claimanten voor het leiderschap over de Uí Néill, zie: Paul Byrne, ‘Uí Néill’, *Medieval Ireland: an encyclopedia*, red. Seán Duffy, Ailbhe MacShamhráin en James Moynes (New York 2005) 489-490; Paul Byrne, ‘Uí Néill, Northern’, *Medieval Ireland: an encyclopedia*, 490-491; Paul Byrne, ‘Uí Néill, Southern’, *Medieval Ireland: an encyclopedia*, 491-492.

⁷ Zowel Diarmat als Áed worden in de koningslijsten als hoge koning van Ierland gegeven, zie: M.A. O'Brien (red.), *Corpus genealogiarum Hiberniae*, reproductie met introductie van J.V. Kelleher (Dublin 1976) 124: 137a8 r.10-11. Het verhaal over de dood van de drie zonen van Diarmait mac Cerbaill uit Rawlinson B 502 gaat

de mannen van Munster. Zij was waarschijnlijk van goddelijke aard.⁸

Ethne dochter van Brénainn Daill van de Conmacne van Cúile Toladh (ook wel Conmaicne Cúl Toland/Taland) was een vrouw van Diarmait⁹ en de moeder van Colmáin Móir. Een derde vrouw van Diarmait was Brea de dochter van Colmán wiens moeder Neman uit Dún Túaide¹⁰ was. Diarmait had als voruw ook nog Muirenn Máel dochter van Máel Duin was, eerder was zij getrouwd met Garbán zoon van Tuathal. Uit deze eerdere verbintenis had zij een zoon Áed.¹¹

Finnian van Movice, wiens volledige naam Findbarr moccu Fiatach was, was stichter en abt van Movice. Zijn Latijnse naam is Vinnianus, waarvan hypercoristische vorm Uinniau is. Hij was mogelijk een Brit en de leraar van Sint Columba.¹² Het is mogelijk dat hij, samen met Sint Finnian van Clotarf en Sint Findbarr van Cork, één van meerdere cultus-manifestaties van één origineel figuur is.¹³

De locatie van het verhaal is Brega, een deel van het toenmalige koninkrijk Mide (huidig co. Meath). Het wordt ook wel Bregmaig 'vlakte van Brega' genoemd. Zowel Breg 'Brega' als Fir Breg 'Mannen van Brega' verwijzen naar het daar woonachtige volk.¹⁴

Het gedicht wordt in alle handschriften aan Flann Mainistrech toegedicht. Hij was een *senchaid* en *fer léiginn* van Monasterboice.¹⁵

Het verhaal¹⁶ begint met de beschrijving van de vergadering van Tara, gehouden met Samhain, en van die Taitiu, gehouden met Lughnasa. Dit zijn de twee belangrijkste

---

misschien eigenlijk over de dood van de drie zonen van Blathmac mac Áed Sláine mac Diarmait mac Cerbaill. Zie: David Greene (red.), *Fingal Rónáin and other stories* (Dublin 1955) 45-47.

⁸ Francis John Byrne, *Irish Kings and High-Kings*, 98, 168-169; Seán Ó Coileáin, 'The Structure of a Literary Cycle', *Ériu* 25 (1974) 99-100. Voor de huidige auteur ontoegankelijk, maar mogelijk relevant: Proinsias Mac Cana, 'Aspects of the theme of king and goddess in Irish literature', *Études Celtique* 7 (1955-1956) 76-114, 356-413; *Études Celtique* 8 (1958-59) 58-65.

⁹ Voor de origine van Clann Cholmáin zie: Ailbhe mac Shamhráin, 'Nebulae discutiuntur? The Emergence of Clann Cholmáin, Sixth-Eighth Centuries', *Seanchas: Studies in Early Medieval Irish Archaeology, History and Literature in Honour of Francis J. Byrne*, red. Alfred P. Smyth (Dublin 2000) 83-97.

¹⁰ In LU en de Ban-shenchus *Dun Súane* genaamd. Voor de Ban-Shenchus zie: Margaret C. Dobbs, 'The Ban-Shenchus', *Revue Celtique* 48 (1931) 305 en 330: sv. Brea.

¹¹ Dobbs, 'The Ban-Shenchus', 180: sv. Muireand Mael. De volgende lemmata over Muirenn, Mugain, Brea en Eithne geven verwarring over onderlinge verhoudingen en verwantschap.

¹² Zie: T.M. Charles-Edwards, *Early christian Ireland* (Cambridge 2000) 291-293; T.M. Charles-Edwards, 'Ulster, saints of (act. c.400-c.650)', *Oxford dictionary of national biography: from the earliest times to the year 2000*, red. H.C.G. Matthew en Brian Harrison (Oxford 2004) online editie, red. Lawrence Goldman (2007) <<http://www.oxforddnb.com.proxy.library.uu.nl/view/article/51011/50114?back=,51011.>> (geraadpleegd: 18 juli 2010); John Healy, *Insula Sanctorum et doctorum or, Ireland's ancient schools and scholars*, 6e editie (Dublin 1912) 245-255.

¹³ Pádraig Ó Riain, 'St. Finbarr: a study in a cult', *Journal of the Cork Historical and Archaeological Society* 82 (1977) 63-82.

¹⁴ Edmund Hogan, *Onomasticon Goedelicum locorum et tribuum Hiberniae et Scotiae : an index, with identifications, to the Gaelic names of places and tribes* (Dublin 1910) sv. Brega

¹⁵ Voor Flann Mainistrech en de termen *senchaid* en *fer léiginn*, zie: 'Datering', p. 16-17; voor verdere informatie over Flann Mainistrech, zie: John Carey, 'Flann Mainistrech', *Oxford dictionary of national biography* online editie, red. Lawrence Goldman (2007)

<<http://www.oxforddnb.com.proxy.library.uu.nl/view/article/9672?docPos=3>> (geraadpleegd: 18 juli 2010); Margaret E. Dobbs, 'The Pedigree and Family of Flann Manistrech', *Journal of the County Louth Archaeological Society* 5 Nr. 3 (1923) 149 -153; Máire Ní Mhaonaigh, 'Flann Mainistrech', *Medieval Ireland: an encyclopedia*, red. Seán Duffy, Ailbhe MacShamhráin en James Moyne (New York 2005) 180-181.

vergaderingen in Ierland. Het verhaal opent op een bijzonder grote vergadering van Taitiu. Diarmat was daarbij aanwezig evenals twee van zijn vrouwen. Muirenn Máel ('de kale', in LU Mairend genoemd) had kinderen en de ander, Mugain, niet. Daarom was Mugain jaloers en zij betaalde een satiriste om de gouden diadeem (*mind*), waarmee Muirenn haar kaalheid bedekte, van Muirenn's hoofd te halen en haar op die manier te schande te maken. De satiriste deed dat, maar door tussenkomst van God en Sint Cíarán wordt zij de schande van openlijke kaalheid bespaard. Hierop riept Muirenn God aan om Mugain te vervloeken met de woorden: *'Tuca Día friss, 'or Mairend .i. fri Mugain 'co rot imdergthar ind i fiadnaisi fer n-Erend.' 7 ro firad ón.*

'Moge ervoor God geven,' zei Muirenn (namelijk tegen Mugain), 'dat jij hiervoor beschaamd zal zijn in het bijzijn van de mannen van Ierland' en dat kwam uit.'

Dan begint het verhaal van de conceptie zelf en ook de tekst van deze editie.¹⁷

Als Sint Finnian langs komt vraagt Mugain zijn hulp bij haar onvruchtbaarheid. Hij zegent twee maal water, maar zij bevalt beide keren van een kind. Nadat zij haar zonde bij Finnian heeft opgebiecht lukt het ritueel en werd zij zwanger van een zoon, Áed Sláine.

Hierna volgt een passage tot lof van Áed en diens nakomelingen waarvan er een aantal genoemd worden, waaronder Congalach mac Mael Mithig.

Daarna volgt een gedicht met dezelfde strekking, toegedicht aan Flann Mainistrech.

In het verhaal wordt gerefereerd aan een Oudiers juridisch gebruik, namelijk dat van het verlaten (*trécud*, r. 2) van een partner omdat die de huwelijkse plicht, hier het baren van kinderen, niet vervult. Onvruchtbaarheid was één van de zeven geldige redenen, waarbij geen compensatie betaald hoefde te worden, voor het verlaten van een partner. Deze scheiding kon permanent zijn, maar kon evengoed een tijdelijke scheiding zijn die de vruchtbare partner de kans gaf met een ander kinderen te krijgen.¹⁸ Gezien het feit dat Diarmait al meerdere vrouwen heeft, lijkt het hier te gaan om permanente scheiding. Dit geeft het beeld dat Mugain Diarmait's hoofdvrouw (*cétmuintir*) is en de anderen een vrouw van lagere status zijn.¹⁹

In de laatste passage wordt Áed Sláine een gouden staaf (*tinne óir*) en een edelsteen (*líá lógmar*) genoemd (r. 34). Een *tinne óir* wordt ook genoemd in het Ierse leven van Sint Féchin van Fore (*Betha Féchín Fabair*).²⁰ Waar de Heilige Féchin een lepraleider naar de vrouw van Diarmait zoon van Áed Sláine draagt om haar te vragen hem te helpen bij diens genezing. In ruil hiervoor krijgt zij een garantie op toegang tot de hemel. De lepraleider wil dat zij zijn neus leeg zuigt, zij doet dit en van dat wat uit zijn neus kwam werd een *tinne óir*²¹ gemaakt. De lepraleider blijkt Jezus Christus te zijn.

In het verhaal van de conceptie en het leven van Molling (*Genemain Molling ocus a*

---

¹⁶ Hier in de lezing zoals in LU, voor vertaling zie: O'Grady, *Silva Gadelica ii*, 88-89; Windisch, 200-205.

¹⁷ De rest van het verhaal is hier gegeven op basis van de vertaling van Brussel 5100-4 door de huidige auteur.

¹⁸ D.A. Binchy, *Corpus Iuris Hibernici: Ad fidem codicum manuscriptorum recognovit* (Baile Átha Cliath 1978) 48 r. 27-31; W. Neilson Hancock, et al. (red.), *Ancient laws of Ireland*, vol. V (Dublin 1901) 296-270 Heptade LIII; Donnchadh Ó Corráin, 'Marriage in early Ireland', *Marriage in Ireland*, red. Art Cosgrove (Dublin 1985) 19; Fergus Kelly, *A guide to early Irish law* (Dublin 1988) 75.

¹⁹ Zie: Kelly, *Early Irish Law*, 70-71.

²⁰ Whitley Stokes, 'The Life of Saint Féchin of Fore', *Revue Celtique* 12 (1891) 342-345 §37-38.

²¹ Hier vertaald als 'golden chain', zie: Stokes, 'Life of Saint Féchin', 345 §38.

Bhethae)²² komen de meeste van deze elementen weer terug. Ook hier draagt een heilige een lepraleider op zijn rug en vraagt de lepraleider om het leeg zuigen van zijn neus. Hier is het verzoek echter aan Molling zelf gericht. Na aan het verzoek te hebben voldaan, verdwijnt de lepraleider. Hierop gaat Molling in hongerstaking en weigerd te slapen totdat zijn Heer zich duidelijk openbaart. Na een tijd verschijnt een engel die Molling vraagt in welke vorm hij zou willen dat Christus aan hem verschijnt. Hij vraagt om de vorm van een zeven jaar oud jongetje, zodat hij hem kan strelen. Dit gebeurt en Molling streeft Christus de hele nacht. In de ochtend gebied Christus Molling naar zijn kerk te gaan, alwaar deze het hele verhaal opschrijft. Hierna gaat Molling naar huis. Die nacht vangen vissers een grote zalm die ze aan Molling geven. De clericus snijdt de zalm open en vindt in de zalm een gouden staaf (*tinne óir*).²³ Dit zijn de enige twee, bij de huidige auteur bekende, attestaties van *tinne óir* die een significante andere connotatie dragen dan uitsluitend de letterlijke betekenis en nergens als kenning voor een persoon. In beide gevallen is er een associatie met Jezus Christus en in het eerste verhaal gaat het om een getransformeerd slijm van Jezus Christus.

De kenning *lía lógmar* voor een held komt vaker voor. Een goed voorbeeld is uit een bardisch gedicht van Tadhg Dall Ó hUiginn over to Cú Chonnacht Mac Uidhir waar deze omschreven wordt als ‘*Éinlíog lóghmhar Leithe Cuinn*’ ‘Most precious jewel of Conn’s Half’.²⁴

Voordat Áed Sláine geboren wordt, worden eerst een zalm (*bratán*) en een lam (*úan*) geboren. Dit zijn twee dieren met een duidelijk christelijke associatie. De significantie van het lam wordt in de tekst zelf gegeven, het significeert ‘het lam gods’, Jezus Christus. De zalm wordt verder niet uitgelegd. Het woord *bratán* betekent zalm, maar in de bredere zin ook vis. In de vroege christelijke kerk was de vis een veel voorkomend symbool. Hiernaast is het Grieks voor zalm is *ichthys* bekend als acrostichon van *Iesus Christos Theou Yios Soter* ‘Jezus Christus, Zoon van God, Heiland’.²⁵ In de middeleeuws Ierse traditie is zalm een kenning voor een krijger.²⁶

Het motief van een vrouw die na het drinken van water zwanger wordt, komt in Ierse verhalen vaak voor.²⁷

---

²² Whitley Stokes, ‘The birth and life of St. Molling’, *Revue Celtique* 27 (1906) 257-312.

²³ Hier vertaalt als ‘an ingot of gold’, zie: Stokes, ‘Birth and life of St. Molling’, 284-285 hfdst. XII-XIII.

²⁴ Eleanor Knott, *The bardic poems of Tadhg Dall Ó Huiginn (1550—1591): vol. I Introduction and text : A bhfuil aguinn dár chum Tadhg Dall Ó Huiginn (1550—1591)...*, ITS 22 (Lúndain 1920 [1922]) 57-66: 65 §51; vertaling: Eleanor Knott, *The bardic poems of Tadhg Dall Ó Huiginn (1550—1591) Vol. II Translation, notes etc. : A bhfuil aguinn dar chum Tadhg Dall Ó Huiginn (1550—1591)...*, ITS 23 (Lúndain 1921 [1926]) 38-43: 43 §51.

²⁵ Maurice M. Hassett, ‘Fish, Symbolism of the’, *The Catholic encyclopedia; an international work of reference on the constitution, doctrine, discipline, and history of the Catholic Church* (1907) 83.

²⁶ Zie: A.J. Hughes, ‘Some aspects of the salmon in Gaelic tradition past and present’, *Zeitschrift für Celtische Philologie* 48 (1996) 17-28.

²⁷ Zie: Tom Peete Cross, *Motif-index of Early Irish literature* (Bloomington [1952]) 492: T512.

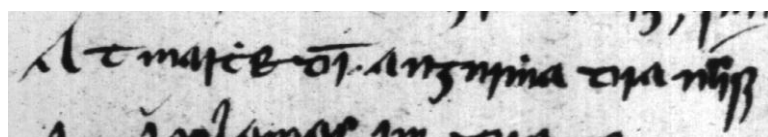
2. Handschrift beschrijving

Brussels MS 5100-4 is een klein papieren handschrift (19cm bij 15cm) in de Koninklijke Bibliotheek van Brussel, dat, op Latijnse noten na, geheel door Michael O'Clery rond 1630 is geschreven. Het handschrift is gebonden in vellum en bevat 214 bladzijden.²⁸

Op folios 14b-15b staat een versie van *Genemain Áeda Sláine* 'De verwekking van Áed Sláine', gevolgd door een blanco bladzijde.

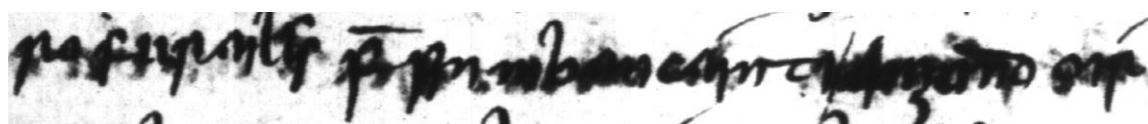
Het handschrift bevat, naast *Genemain Áeda Sláine*, een versie van *Félire Óengusso* 'Het martyrologium van Óengus' en een commentaar daarop (respectievelijk folios 94a-119b en folios 86a-92a). Folio 92b bevat zes kwatreinen en noot van een kopiist op folio 93a die gedateerd is op 9 february 1630. Hierin meldt O'Clery dat de bulk van de *Félire* getranscribeerd is uit een boek dat in 1533 door Siodrach Ua Maelconaire is geschreven.²⁹ Het is mogelijk dat ook *Genemain* uit dat boek is gekopiëerd, maar dit is niet te achterhalen.

Genemain is geheel door O'Clery geschreven. Hij schrijft in een zeer duidelijk handschrift dat weinig ambiguïteiten veroorzaakt.

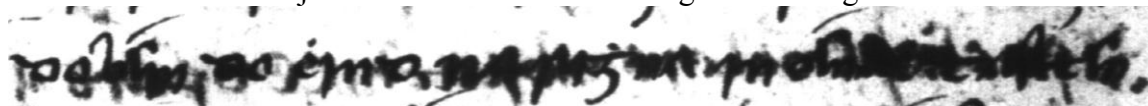

At maithe didiu a ngnīmhā dia n-éisi (r. 35)
'Goed zijn (zij) daarom hun daden vanaf toen'

Folio 14b is zeer goed te lezen, maar folio 15 heeft erg onder het doordrukken van de inkt naar beide zijden van het blad geleden. Daar folio 15b slechts half beschreven is, is de onderste helft van folio 15a goed te lezen.

ro fthurāiles forsin mbancáinti {i[n] mio}nd óir
'... toen ik de vrouwelijke satirist aanzette tot het wegnemen van gouden diadeem'

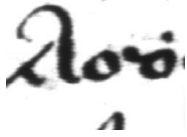

do bé{m} do chind na rīghna in óen{ach T}ailten. (r. 21-22)
'van het hoofd de koningin in de samenkomst van Taitiu.'

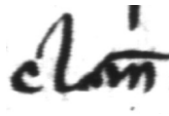
²⁸ Voor inhoudsopgave en beschrijving van het handschrift zie: J. Van den Gheyn, S. J., *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque Royale de Belgique 1: Écriture sainte et Liturgie* (Bruxelles 1901) 319-321.

²⁹ Zie: Whitley Stokes, *Félire hÚi Gormáin - The Martyrology of Gorman* (London 1895) xv-xvi and Whitley Stokes, *Félire Óengusso Céli Dé - The Martyrology of Oengus the culdee* (London 1905, herdruk 1984) viii.

Leniëringen worden aangegeven door een punt boven de betreffende letter. Zowel aan te vullen nasalen als afkortingen worden door een horizontale streep boven de schrijfregel aangeduid.

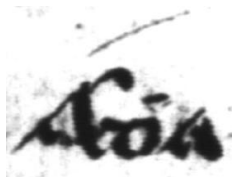

Āodh

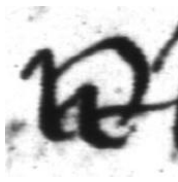

clann

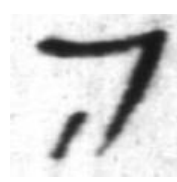
Hij gebruikt drie maal een ae-ligatuur, alle in de naam Áed (r. 34, 39 en 40) en twee symbolen voor *ocus* 'en', te weten een variant van de ampersand (&) en het karakteristiek insulaire symbool dat erg op een 7 lijkt.

ae-ligatuur

ampersand

insulair *ocus*-symbool

De bladen dragen bovenaan, aan de buitenzijde van de bladzijde, de nummers 18, 19 en 20. Folio 15a draagt naast het nummer 19 ook nog het nummer 15 er pal rechts naast.

3. Datering

Tekstintern bewijs:

Orthografie:

Het handschrift Brussel 5100-4 is eeuwen na LU is geschreven, maar volgt deze wel zo goed als woordelijk. Hierdoor weten we dat Brussel minimaal één maal, vele eeuwen later gekopieerd moet zijn. Gezien die vele eeuwen en de moeilijkheden waarmee het bewaren van handschriften gepaard gaankan men aannemen dat de tekst in de loop van deze eeuwen vaker gekopieerd is. In het licht van de lange geschiedenis van de tekst is een zekere mate van modernisering van de originele tekst te verwachten. Dit is te vinden in de manier waarop de fonetische waarde van stemhebbende fricatieven en ook stemhebbende stops aangegeven wordt. In tegenstelling tot Oudiers orthografisch gebruik, worden deze niet met respectievelijk een stemhebbende stop dan wel een stemloze stop geschreven. Fonetisch stemhebbende stops worden, gelijk de Modern Ierse conventie, met een stemhebbende stop geschreven.

Voorbeelden hiervan zijn *bradán* (r. 17, 19 en 23) voor Oudiers *bratán* ‘zalm’ (maar vergelijk: *braitán* (r. 17) met een incorrect palatale <t >; LU heeft uitsluitend *bradān*) of *bugi* (r. 37) voor *buice* voor eerder *bucae* ‘zacht(aardig)heid, mildheid, vrijgevigheid’ (LU *buci*). Stemhebbende fricatieven worden geschreven door middel van leniëringen van stemhebbende medeklinkers, waar die in Oudierse orthografie door ongeniëerde medeklinkers werden aangegeven. Voorbeelden hiervan zijn *trēgudh* (Oudiers *trécud*) (r. 2), *mBreghaibh* (Oudiers *mBregaib*) (r.8), *chlērigh*(Oudiers *chlérig*) (r. 9) en *damh* (Oudiers *dam*) (r. 12).

Mutaties worden niet consequent worden geschreven, zo vinden we *im fhurtacht* ‘om het geven van hulp’ (r. 9) en *im chānachas* ‘qua tribuut’ (r. 36) naast *im cruás* ‘qua dapperheid’ (r. 35) en *fecht n-and* ‘op een keer’ (r. 8) en *fect n-aill* ‘een andere keer’ (r. 21), met een missende *spiritus asper* om de leniëring van <c> aan te geven, naast *an sithbe óir* ‘de gouden paal’ (r. 38, zie tekstuele noot) dat daar het lijdend voorwerp in de zin is en dus accusatief. Omdat de accusatief enkelvoud van alle geslachten nasaliseerd zou het kwalificerende bijvoeglijk naamwoord ook genasaliseerd moeten worden, dit is dus voor gestandaardiseerd Oudiers *a sithbe n-óir*.

Hiernaast is verwarring van onbeklemtoonde klinkers wijd verbreid, zoals bij *bugi* voor *buice* en *mairccsi* (r. 12 en 17) voor *mairgsea* van *mairg* ‘wee’.

Al deze voorbeelden zijn eenvoudig als orthografische modernisering of kopiërfouten te verklaren.

Lidwoord:

Mogelijk tot dezelfde orde behoort het gebruik van het Middeliere lidwoord *an*. De enige twee voorbeelden hiervan zijn *an ghein* (r. 31) en *an sithbe* (r. 38).

Gein, o. later v. verbaalsubstantief van *gainithir* ‘tot leven komen, geboren worden’, dat mogelijk in de oorspronkelijke tekst onzijdig was en in een ouder handschrift de vorm *a ngein* (voor correct Oudiers Nsg. o.) had. Dit kan in een later stadium eenvoudig als de Middeliere en

Modern Ierse vorm van het lidwoord Nsg. v. *an*³⁰ met een missende *spiritus asper* boven <g> worden geïnterpreteerd. Indien *sithbe*, io-stam o. later m. ‘een paal, schacht, staaf of rand; vooral, een strijdwagen paal; leider, stamhoofd’, ook een onzijdig woord was in de oertekst, zou de vorm *a sithbe* zijn geweest. Deze vorm is eenvoudig aan te zien voor het zelfstandig naamwoord met de Middel- en Modern Ierse vorm van het lidwoord Nsg. m. *an* met een missende nasaalmarkering. De modernisering van deze vormen kan orthografisch dan wel paleografisch van aard zijn en daarom niet bruikbaar als dateringscriteria.

Zelfstandige naamwoorden:

Dit brengt ons bij de onzijdige zelfstandig naamwoorden.³¹ De twee bovengenoemde voorbeelden zouden onzijdige zelfstandig naamwoorden kunnen zijn. Daar deze beide niet ontegenzeggelijk als onzijdig zijn behandeld vormen zij op zichzelf geen bewijs voor het aanwezig zijn van onzijdige woorden in de oertekst. Een voorbeeld van een onzijdig woord dat lijkt te worden behandeld als mannelijk is *bennachaidh in síl* (r. 27) pres. 3sg. *bennachaid* ‘zegenen’ met Asg. lidwoord en *síl* ‘zaad, afstammelingen’ o-stam. LU geeft een aanwijzing wat er aan de hand kan zijn. Daar is de lezing *bennachad int shil* het verbaalsubstantief van *bennachaid* met het lijdend voorwerp in Gsg., in deze constructie kan *síl* zowel mannelijk als onzijdig zijn. Indien een kopiïst van na de Middeliëse periode geconfronteerd wordt met deze lezing is er kans dat hij *bennachad* niet aanziet voor het verbaalsubstantief daar dit later *bennugad* werd,³² maar voor het verbogen werkwoord, daar dit in later taalgebruik *bendachadh* werd.³³ Als een dergelijke kopiïst dit werkwoord in oudere teksten als *bennachaid* tegengekomen was, kan hij eenvoudig een archaïserende palataalmarkering hebben ingevoegd. Ook dit voorbeeld is daarom niet sluitend voor het al dan niet voortleven van het onzijdig geslacht in de oertekst.

De onzijdige o-stam *cenn* ‘hoofd’, dat later mannelijk wordt, komt een aantal keer voor. Een keer als accusatief enkelvoud *tar cenn* letterlijk ‘over hoofd’ hier als uitdrukking ‘voor’ (r. 14-15), een keer als datief enkelvoud *do chind* voor *do chiunn*³⁴ ‘van hoofd’ (r. 21-22) en een keer als genitief enkelvoud *dia chind* ‘voor zijn hoofd’ hier als uitdrukking ‘vanwege hem’ (r. 24). Al deze vormen kunnen zowel mannelijk als onzijdig zijn. Dit geldt ook voor de accusatief enkelvoud *in óenach* ‘de samenkomst, bijeenkomst’ (r. 22), dat zowel voor mannelijk *in n-óenach* als onzijdig *a n-óenach*, met een misinterpretatie van het onzijdig lidwoord voor het Middeliëse lidwoord en aanpassing tot de Oudierse vorm hiervan, kan staan. Een mogelijk betere indicatie geeft *in miond* ‘de diadeem’ (r. 21), dat hier mannelijk is, daar de correcte Oudierse onzijdige vorm *a mmind* is.

Een apart geval is de accusatief meervoud *fethla van fethal* ‘embleem, relikwie’ (r. 23). DIL geeft aan dat Vendryes het woord voor een o-stam mannelijk hield. De te verwachten

³⁰ Voor *an* als lidwoord zie: Breatnach, Liam, ‘An Mheán-Ghaeilge’, *Stair na Gaeilge: in ómós do Pádraig Ó Fiannachta*, red. Kim McCone, et al. (Maigh Nuad 1994) 221-333(SnG): 258 §7.3.

³¹ Voor het verlies van het onzijdige geslacht zie: GOI 154 §245 en SnG 241 §5.4.

³² DIL sv. *bennachad*.

³³ DIL sv. *bennachaid*.

³⁴ Zie: GOI 177 §278.

accusatief meervoud zou dan *fethlu* zijn³⁵, een vorm die DIL niet geeft. De vorm *fethla*, wel in de voorbeelden van DIL,³⁶ duidt op een accusatief meervoud onzijdig.³⁷ Dit woord lijkt een onzijdige o-stam te zijn. Dat dit woord nog onzijdig zou zijn in onze tekst is eenvoudig te verklaren uit het feit dat het gaat om een woord met een specifiek kerkelijk technische betekenis, dat in kerkelijke context vaak genoeg gebruikt zal zijn om gehandhaaft te kunnen worden. Dit woord zou daardoor ten tijde van het ontstaan van deze tekst een versteende vorm en daarmee slechts een afwijkend mannelijk zelfstandig naamwoord zijn geweest. Dit maakt deze vorm niet bruikbaar als dateringscriterium voor deze tekst.

Van alle zelfstandig naamwoorden die in het Oudiers onzijdig waren is er dus van twee met zekerheid te zeggen welk geslacht ze in de tekst hebben, in de betreffende gevallen is één woord mannelijk en de ander onzijdig. Dat *miond* als mannelijk wordt beschouwd geeft aan dat het onzijdig geslacht aan het verdwijnen was, de ambiguïteit van de andere voorbeelden in deze tekst maken het echter niet mogelijk met zekerheid te zeggen hoe ver dit zich had voltrokken.

Hiernaast zijn er nog een aantal Middeliërsismen die mogelijk veelzeggender zijn. In de beschrijving van Ethnes achtergrond (r. 3) volgt na het voorzetsel *do* ‘tot’, hier vaak gebruikt voor het voorzetsel *de* ‘van’, een Dpl. zonder de bijbehorende uitgang (*do Conmacne* in plaats van *do Chonmaicnib* ‘van de Conmacne’), LU heeft hier ook geen leniëring maar wel de Oudierse uitgang. De andere drie datieven meervoud, in de passage die hier geëditteerd is, zijn alle met de correcte uitgang (*a mBreghaibh* (r. 8), *ic feraibh Ērenn* (r. 19), *ōna macaibh* (r. 25)). Daar het hier het gebruik van de nominatief voor een andere naamval bij een naam betreft kan het, wederom, een latere aanpassing betreffen.

Werkwoorden:

Veruit de meeste werkwoordsvormen zijn van het type dat zowel Oudiers als Middeliërs zou kunnen zijn, zoals de copula vormen en vormen als *ro mīdir* ‘hij overdacht’ (r.1-2),³⁸ *bātar* ‘zij waren’ (r. 2), *tānic* ‘hij kwam’ (r. 8), etc. Een vorm, *nībam* ‘ik zal niet zijn’ fut. 1sg. conj. copula met negatie en gesuffigeerd persoonlijk voornaamwoord (r. 12), kan op Middeliërs duiden. Dit gesuffigeerd persoonlijk voornaamwoord als uitgang werd in het Oudiers al onpersoonlijk gebruikt³⁹ maar werd later in het Middeliërs gezien als deel van de uitgang van de copula.⁴⁰ Aangezien hier duidelijk niet de onpersoonlijke toekomstige tijd bedoeld wordt, duidt dit op Middeliërs.

Hiernaast zijn een aantal vormen aanwezig die een Oudiers origineel uitsluiten. Dit zijn twee Middeliërsse simpele werkwoorden voor Oudierse samengestelde werkwoorden, te weten *ro*

³⁵ Vergelijk *cl(i)deb* GOI 176 §277.

³⁶ DIL sv. *fethal* (c): *fethal .i. cumdach comartha nó minn, ut est imdénatsom la fethla* ‘*fethal* i.e. a shrine or mark, or relic, *ut est*, they prove it with relics’ uit Whitley Stokes, ‘O’Davoren’s Glossary’ *Archiv für celtische Lexikographie* 2 (1904) §899.

³⁷ Vergelijk *accobor* GOI 176 §277.

³⁸ Dit deponens werkwoord heeft een Middeliërsse variant als een actief simpel werkwoord, met *ro mid* als perf./pret. 3sg. hiervan, maar *ro mīdir* blijft in gebruik, zie: DIL sv. *midithir*.

³⁹ DIL sv. *I is* (letter I kolom 303 r. 78 en verder).

⁴⁰ Vergelijk SR 851 *bam rī* ‘ik zal een koning zijn’ en LL 11434 *bamsa* ‘ik zal zijn’, zie ook : SnG 324, §12.194.

hedbradh ‘hij was geofferd’ Middeliërs s.-pret. 3sg. pass. *a(i)dbr(a)id*⁴¹ voor Oudiers *adropred* van *ad-opair* (r. 14) en *ro fhurailles* ‘ik zette aan tot’ Middeliërs s.-pret. 1sg. *eráilid* (ook met *ir-*, *aur-*, *fur-*) voor Oudiers *ad-aili* dat in de verleden en voltooid verleden tijd doorgaans een deponente verbuiging had (r. 21). Verder zijn gereduplicateerde verbuigingen vervangen door de verbuiging die het grootste aantal werkwoorden kenmerkt in zowel de toekomstige tijd (*no geinfedh* ‘het zou geboren worden’ sec. fut. 3sg. rel. *gainithir*, in het Oudiers deponens werkwoord, voor Oudiers *gigned*⁴² (r. 27)) als in de (voltooid) verleden tijd (*ro chan* perf./pret. 3sg. *canaid* voor Oudiers *ro cechain* (r. 41)). Verder is er een Middeliërsse vorm van de uitgang in de toekomstige tijd (*bēradsa* ‘ik zal dragen’ ē-fut. 1sg. *beirid* met Middeliërsse uitgang <-t> /-d/, hier geschreven <-d> en gesuffigeerd emphatisch partikel voor Oudiers *bérasa* (r. 13)).⁴³

Naast deze Middeliërsse vormen zijn er een paar vormen die een laat-Middeliërs origineel onwaarschijnlijk maken, zo niet uitsluiten. Dit zijn *nīm thasa* ‘er placht niet aan mij te zijn, ik placht niet te hebben’, const. pres. 3sg. substantiefwerkwoord negatief met een geïnfigeerd persoonlijk voornaamwoord 1sg. klasse A (r. 22), en *rot biasa* ‘er zal met jou zijn, jij zult hebben’, fut. sg. pass. substantiefwerkwoord met geïnfigeerd persoonlijk voornaamwoord 2sg. klasse A (r. 24).⁴⁴ Dit soort vormen, met geïnfigeerd persoonlijk voornaamwoord, zijn nog geattesteerd in het Middeliërs.⁴⁵ Zij worden geleidelijk vervangen door werkwoordsvormen gecombineerd met onafhankelijke persoonlijke voornaamwoorden.⁴⁶ Deze worden in het Oudiers uitsluitend gebruikt na de copula.⁴⁷ Het gebruik van een geïnfigeerd, in plaats van een onafhankelijk, persoonlijk voornaamwoord samen met het gebrek aan onafhankelijke persoonlijke voornaamwoorden, die een ander werkwoord dan de copula volgen, duidt op een Oud- tot vroeg-Middeliërs origineel.

Conclusie intern bewijs:

Het taalkundig bewijs overziend moet men tot de conclusie komen dat het origineel, op basis van de versimpelde werkwoorden, niet Oudiers kan zijn. Verder maken het gebrek aan zelfstandige persoonlijk voornaamwoorden, aanwijzingen voor mogelijk behoud van onzijdig geslacht en het gebruik van geïnfigeerde persoonlijk voornaamwoorden een laat-Middeliërs origineel zeer onwaarschijnlijk, als zij die mogelijkheid niet uitsluiten. De betrekkelijk weinig verschillen met laat-Oudiers duiden op een (zeer) vroeg-Middeliërs origineel. Een interessante nevenconclusie is dat de delen van de tekst die wel in dit handschrift en niet in LU staan, taalkundig niet jonger of ouder zijn dan de rest van de tekst, wat erop kan duiden dat zij onderdeel uitmaakten van het origineel ofwel kort daarna zijn toegevoegd.

⁴¹ Voor kwaliteit eerste klinker zie: GOI 51 §80b.

⁴² Zie: GOI 402 §647.

⁴³ Zie: SnG 316 §12.122.

⁴⁴ Voor geïnfigeerde voornaamwoorden in het Middeliërs, zie: J. Strachan, ‘The Infix Pronoun in Middle Irish’, *Ériu* 1 (1904) 153-179: 159-162; SnG 265 §10.5- 268 §10.8.

⁴⁵ SnG 265-266 noot (2 u.).

⁴⁶ SnG 268 §10.9- 274 §10.20.

⁴⁷ GOI 254 §406.

Extern bewijs:

Na de hier geëditeerde passage volgt in zowel dit handschrift als in LU een gedicht, dat een geversificeerde versie van hetzelfde relaas betreft. Dit gedicht is ook in LL te vinden. Het gedicht wordt in alle drie de handschriften aan Flann Mainistrech toegeschreven, Brussel en LU geven zijn naam voluit en LL slechts zijn voornaam. In LU en Brussel wordt hij *senchaid* ‘kenner van *senchus* (de oude leer)’ genoemd. Flann Mainistrech was, toen hij overleed, *fer léiginn* ‘man van studie, lector’ in het klooster Mainister Buite, huidig Monasterboice, co. Louth. *Mainister* ‘klooster’ zonder kwalificatie werd meestal gebruikt voor Monasterboice. Flann werd blijkbaar zo met het instituut vereenzelvigd dat zijn epitheton niet op basis van familiale banden, uiterlijk of prestaties is gebaseerd maar eenvoudigweg *Mainistrech* ‘van Monasterboice’ was. In de vermelding van zijn dood in 1056 staat in de Annalen van Ulster: *Flann Mainistrech, airdfer leighinn 7 sui senchusa Erenn, in uita eterna requiescit.*⁴⁸ ‘Flann van Monasterboice, hooglector en wijze man van de oude traditie van Ierland, moge hij in het eeuwige leven rusten.’ Hier wordt hij, net als in LU en Brussel, omschreven als een man met grote kennis van de geschiedenis en traditie, de *senchus*, van Ierland. Een interessant verschil tussen de drie beschrijvingen is dat waar hij in de Annalen van Ulster een *airdfer leighinn* ‘hooglector’ wordt genoemd, dit in LU niet genoemd wordt en Brussel *Flann M(h)ainistrech mac in fhir leighinn* ‘Flann Mainistrech zoon van de lector’ geeft. Volgens Brussel is dus niet hij, maar zijn vader een *fer léiginn*, wat zijn vader ook is geweest.⁴⁹ Het ambt van *fer léiginn* was een zeer hoog ambt, doorgaans alleen overtroffen door de abt. Dit ambt, van abt, was in Monasterboice tegen het begin van de elfde eeuw een erfelijke functie binnen Flanns familie en zijn zoon zou dit ambt later daadwerkelijk bekleden.⁵⁰ Daar Flann in Brussel zelf nog geen *fer léiginn* is, heeft hij het gedicht misschien relatief vroeg in zijn carrière geschreven. Flann was lid van de koninklijke familie van Cianachta Breg uit Fir Arda (baronie Ferrard),⁵¹ wier gebied tot de negende eeuw autonoom door hen bestuurd werd, waarna het de rest van de Cianachta landen volgde onder de heerschappij van Síl Áeda Sláine, een tak van de Uí Néill.⁵² Hierdoor is het niet verbazend dat Flann een verhaal over de eponimische voorouder van de heersende familie in zijn gebied versificeert. Later in zijn leven schreef hij voornamelijk over de Cenél nEógain, waar hij onder patronage stond. Zijn gedichten over deze machtigste tak van de invloedrijke Uí Néill zijn geschreven tijdens de heerschappij van Niall mac Maíl Sechnaill (1036-1061).⁵³ Wanneer hij, zoals Brussel claimt, ten tijde van het componeren van dit gedicht slechts de zoon van een *fer léiginn* en niet zelf een *fer léiginn* is, moeten we dit gedicht aan het begin van zijn carrière plaatsen. De vroegste, dateerbare gedichten van Flann zijn uit de tweede heerschappij van Máel Sechnaill (1014-1022).⁵⁴ Dit gedicht zou mogelijk tot die periode te dateren zijn. Francis Byrne meldt dat Flann: ‘indeed wrote on the miraculous

⁴⁸ Seán mac Airt en Gearóid mac Niocaill, *The annals of Ulster (to A.D. 1131): Part I text and translation* (Dublin 1983) s.a. 1056.

⁴⁹ F.J. Byrne, ‘Ireland and her neighbours, c.1014-c.1072’, *A New History of Ireland 1*, red. D. Ó Cróinín, et al. (Oxford 2005) 865.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid.

⁵² Dáibhí Ó Cróinín, ‘Ireland, 400-800’, *A New History of Ireland 1*, red. D. Ó Cróinín, et al. (Oxford 2005) 204.

⁵³ Byrne, ‘Ireland and her neighbours’, 868.

⁵⁴ Ibid. en John Carey, ‘Flann Mainistrech’.

birth of their [red.: Síl Áeda Sláine's] ancestor, versifying a text composed in the reign of Congalach Cnogba, who was buried at Monasterboice in 956'.⁵⁵ Hij geeft hier een relatieve chronologie van het gedicht en het proza die hij niet verder uitlegt of verantwoord.⁵⁶ Ondanks het ontbreken van een verwijzing, die zijn uitspraak ondersteunt, moet Byrne gelijk hebben. In Brussel zit een passage die niet in LU te vinden is (r. 32-34), maar taalkundig niet jonger is dan de rest van de tekst. Het betreft hier een genealogische lijst waarbij 'zoon van' vervangen is door *im* 'inclusief', dat vaak gebruikt wordt om het samenkomen van stambomen in een persoon uit te drukken, om een lijst van koningen te geven die afstammen van Áed Sláine. De laatste koning die in deze lijst genoemd wordt is Congalach mac Máel Mithig, ook wel bekend als Congalach Cnogba (†956)⁵⁷. Dat deze koning nog wordt genoemd betekend dat de *terminus post quem* 929, het eerste jaar van zijn koningschap,⁵⁸ moet zijn en de *terminus ante quem*, indien de chronologie van het proza en Flanns gedicht klopt, 1056. Indien de inschatting dat het gedicht van Flann tot diens vroegere werk behoort klopt, moet de tekst voor 1022 en na 929 geschreven zijn. Een preciezere datering is wellicht mogelijk. In 944 avanceert Congalach voor het eerst zijn aanspraak op de troon van de hoge koning van Ierland, een claim die gebaseerd is op zijn afstamming van Áed Sláine.⁵⁹ Het schrijven van een verhaal over de magische verwekking van die voorouder waarop de claim rust past erg goed in het kader van een dergelijke claim. De rest van zijn leven zou Congalach die aanspraak verdedigen en trachten te consolideren.⁶⁰

Conclusie:

Daar het schrijven van een tekst zoals degene die hier geëditeerd wordt prima past in het avanceren van een aanspraak op de troon van hoge koning van Ierland en het taalkundig bewijs op vroeg- tot zeer vroeg-Middeleeuwen wijst is de periode tussen 944, toen Congalach voor het eerst zijn aanspraak op de troon van hoge koning avanceerde, en 956, toen hij overleed, het meest logisch.

---

⁵⁵ Byrne, 'Ireland and her neighbours', 868.

⁵⁶ Dezelfde datering, zonder traceerbare bron is te vinden in: Koch, *Celtic Culture*, 126

⁵⁷ Benjamin T. Hudson, 'Congalach mac Máele Mithig [Congalach Cnogba] (d. 956)', *Oxford Dictionary of National Biography*, online ed., ed. Lawrence Goldman (Oxford 2005)

<<http://www.oxforddnb.com/view/article/50098>> (accessed July 21, 2010).

⁵⁸ Dit is het jaartal waarin Congalach voor het eerst koning van Brega werd, zie: Benjamin T. Hudson, 'Congalach mac Máele Mithig'.

⁵⁹ Francis J. Byrne, *Irish kings and high-kings* (London 1973) 87, 281, 282.

⁶⁰ Hudson, 'Congalach mac Máele Mithig'.

4. Reconstructie *stemma codicon*

De hieronder gegeven reconstructie is uitsluitend gebaseerd op de hier geëditeerde passage en beperkt zich tot de onderlinge verhouding van de prozatekst.⁶¹

De tekst moet van voor 1056 zijn, toen Flann Mainistrech, die het verhaal geversificeerd heeft, overleed. De twee overgeleverde handschriften zijn van een aanmerkelijk latere periode. De versie in LU is geschreven in de hand van Máel Muire (†1106)⁶² met interpolaties van Interpolator H (niet later dan de 13^e eeuw)⁶³ en Brussel 5100-4 rond 1630.⁶⁴ Omdat LU en Brussel zowel het proza als Flanns gedicht bevatten en het verhaal aanwezig moet zijn geweest toen Flann het versificeerde, kunnen zij beide niet de oerversie (α) zijn.

In LU heeft Interpolator H een paar veranderingen aangebracht. In r. 4243-4245 heeft hij *in rasura*, boven de regel en tussen de kolommen stukjes herschreven om een bisschop Áed mac Bric aan het verhaal toe te voegen. De lezing is:⁶⁵

Dorala [⁶⁶*Finden Maigi Bili 7 epscop Aed mac Bric*^{66 67}*i mBreguib*⁶⁷]. *Tánic in rigan dia saigid 7 boi oc etargudi* [⁶⁸*na*⁶⁸] ⁶⁹*clér[ech]*⁶⁹ *im fortacht dí. Ro bennach* [*Finden*^{70 71}*epscop Aed*⁷¹] *usci 7 tuc di co n-essib. 7 bá torrachsi deside.*

In Brussel is de lezing:⁷²

Do rala iarum Finden Muighe Bile fecht n-and a mBreghaibh, & tánic in rígain dia shaigidh. & boi ic edarghuidhe in chlérigh im fhurtacht dí. Ro bhennach in clérech uisce, 7 tuc dí co n-esibh, 7 ba torrachsi desin.

‘Daarna gebeurde het op een keer dat Finnian van Moville in Brega [was] en de koningin kwam zoekende naar hem en zij vroeg de clericus om haar te helpen. De clericus zegende water, en gaf (het) aan haar opdat zij dronk, en daardoor was zij zwanger.’

Duidelijk is dat voor zover te controleren valt, ondanks kleine orthografische modernisering, Brussel de oude lezing van LU handhaaft. Omdat Brussel eeuwen na de interpolatie van H is geschreven kan het niet een directe kopie van LU zijn. Brussel moet gekopieerd zijn van een handschrift uit een tak van kopiëen die onafhankelijk was van LU, post interpolator H.

⁶¹ Voor de relatie tussen het gedicht in LU en in LL zie: Tomás Ó Concheanainn, ‘LL and the date of the reviser of LU’, *Éigse* 20 (1984) 222-223.

⁶² Zie: Best en Bergin (red.), *Lebor na hUidre*, xii, xv en xxi.

⁶³ Idem, xvi-xviii.

⁶⁴ Zie: ‘Handschrift beschrijving’, p. 10.

⁶⁵ De lezing hier is die van de transcriptie van Bergin en Best, zie: Bergin en Best, *Lebor na hUidre*, 134.

⁶⁶ *In rasura* in de hand van H.

⁶⁷ Boven de regel toegevoegd in de hand van H.

⁶⁸ *In rasura* in de hand van H, <a> is subscript.

⁶⁹ *In rasura*: *ech*, in de hand van H; *clér* heeft de restanten van een *asper* over de <c>, het lezing moet oorspronkelijk *in chlérigh* geweest zijn.

⁷⁰ *In rasura*: *Finden*, in de hand van H; resten van een uitbreidingsstreep boven de <f>, originele lezing moet *in clérech* zijn geweest.

⁷¹ Boven de regel toegevoegd in de hand van H.

⁷² Zie: ‘Tekst Genemain Áeda Sláine’, p. 23 r. 7-10.

Hierdoor rijst de vraag of Brussel misschien een kopie van LU vóór de interpolatie van H kan zijn. Om deze vraag te beantwoorden moet materiaal dat niet in de ene maar wel in de andere tekst te vinden is bekeken worden. Brussel bevat een korte passage in de tweede weeklacht van Mugain⁷³ die niet in LU staat. Het betreft hier een spijtbetuinging over het onrecht dat zij Muirenn eerder in het verhaal, voor de hier geëditteerde passage, aan heeft gedaan. De taal van deze korte passage is met één Middeliërs versimpeld werkwoord, één deuterotoon werkwoord en verder wat orthografische en oppervlakkige modernisering en grofweg contemporain met de rest van de tekst. Deze passage lijkt een omissie in de tekst van LU. Hiernaast bevat Brussel een genealogische lijst die ontbreekt in LU. Deze lijst bevat de afstammelingen van Áed Sláine in omgekeerde chronologische volgorde, beginnend met Congalach mac Máel Mithig en zes van diens directe voorvaders eindigend met Áed Sláine zelf. Deze lijst volgt de volgorde van de genealogische lijst *Genelach Sil Áeda Sláine* in Rawlinson B 502, LL, the Book of Ballymote en Laud 610,⁷⁴ maar laat enkele voorvaders weg. De lijst, zoals gegeven in *Corpus genealogiarum Hiberniae* op basis van al deze handschriften, vanaf Congalach is: *Congalach mc. Máel Mithig mc. Flannacáin mc. Cellaich mc. Congalaig mc. Conaing mc. Amalgada mc. Congalaich mc. Áeda Sláine*. Van deze lijst zijn Congalach mac Conaing en Amalgad mac Congalaich niet opgenomen in Brussel. Waar dit materiaal precies vandaan komt is onmogelijk te zeggen, maar het moet in ieder geval na de splitsing tussen de takken van LU en Brussel in het verhaal terecht gekomen zijn.

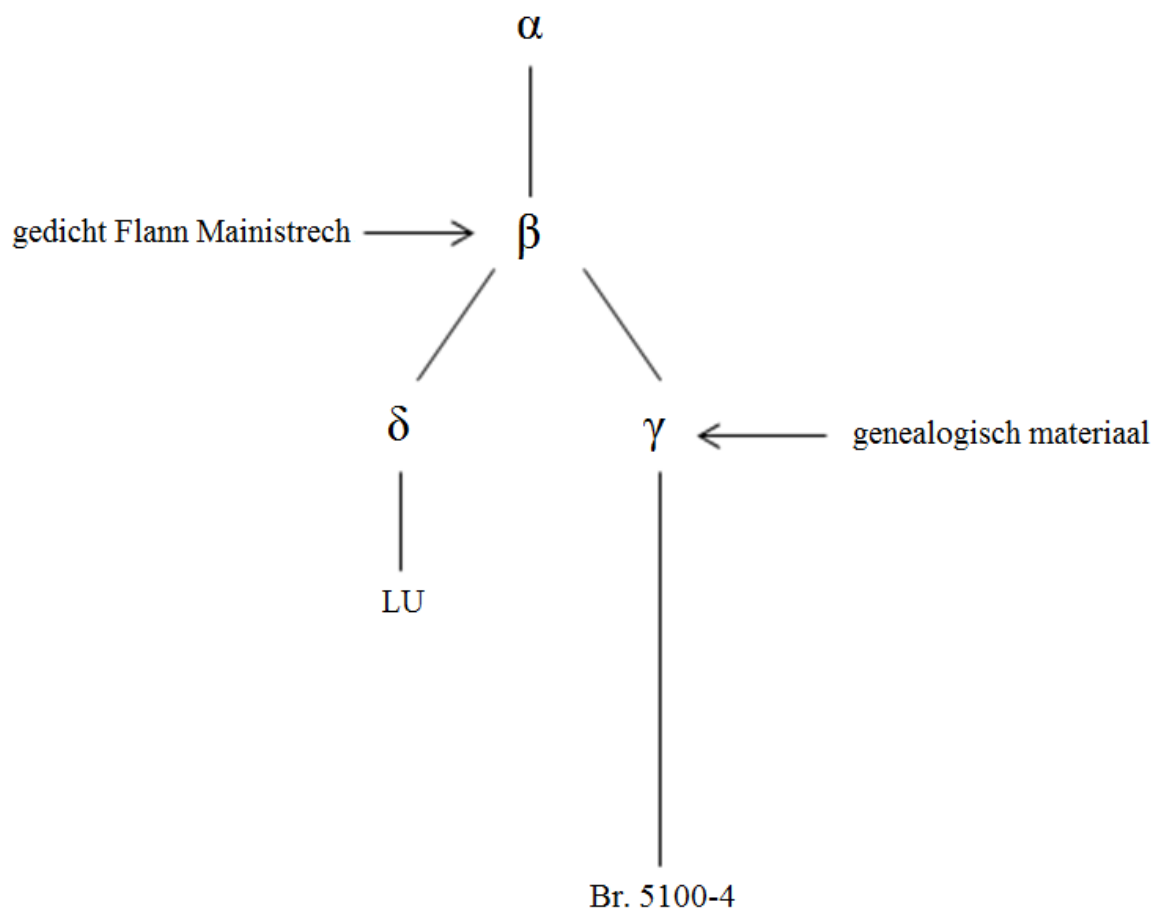
In de lijst met positieve kenmerken van het nageslacht van Áed Sláine zitten een paar verschillen tussen de lezing van Brussel en die van LU. Beide bevatten enkele onderdelen die de ander niet bevat. Dit is een opsomming die bestaat uit het voorzetsel *im(m)* hier 'qua' gevolgt door een positieve kwaliteit van het nageslacht van Áed. Deze zijn het standaard type attributen waarvan eenvoudig een aantal van zijn weg te laten of toe te voegen. De constructie bevat geen duidelijk dateerbare taalelementen. Daarnaast maakt het willekeurige karakter van elementen in een dergelijke lijst dat een duidelijk jonger element eenvoudig later in de lijst terecht kan komen. Daar LU een contemporaine passage en wat elementen uit de opsomming ten opzichte van Brussel mist en Brussel slechts wat elementen ten opzichte van LU, blijft er één optie open. LU en Brussel zijn vertegenwoordigers van twee, relatief onafhankelijke, takken die beide afstammen van één handschriftkopie waarbij de tak van Brussel de inhoud van het origineel nauwkeuriger heeft gevolgt dan de tak van LU. Gezien de lange periode tussen α en LU is het waarschijnlijk dat LU niet een directe kopie van α is, al is dit niet ondenkbaar.

---

⁷³ Tekst r. 17-19.

⁷⁴ Zie: M.A. O'Brien (red.), *Corpus genealogiarum Hiberniae*, reproductie met introductie van J.V. Kelleher (Dublin 1976) 160: 144a r. 45-56.

Het gereconstrueerde stemma ziet er dan als volgt uit:

5. Redactioneel beleid.

In deze editie is getracht het handschrift zo letterlijk mogelijk. Om interpretatie van de tekst mogelijk te maken zijn de volgende elementen toegevoegd of veranderd.

Naar gewoonte, zijn uitbreidingen schuin gedrukt gegeven (de handschriftvorm <toirseċ> is gegeven als <toirseh> en <ɔ> is gegeven als <con> of als <co n->, indien voor het nasaliserende voorzetsel bedoeld wordt). Ligaturen zijn voluit en schuin gedrukt gegeven. Alleen de ligatuur <æ> voor <ae> is niet geëxpandeerd.

Woordscheidingen zijn naar modern academisch gebruik weergegeven. Hoofdletters zijn toegevoegd bij het eerste woord in een zin en bij namen. Punten zijn toegevoegd aan het einde van zinnen, enkele aanhalingstekens zijn geplaatst bij directe rede en de tekst is verdeeld in paragrafen.

Mutaties, waneer geschreven in het handschrift, zijn bij het gemuteerde woord getrokken. Geschreven nasalisaties zijn direct verbonden aan de gemuteerde medeklinker en met een koppelteken aan klinkers (<a mBreghaibh>, maar <fech n-and>). Aspiratie is direct met de klinker verbonden, daar dit doorgaans evengoed een orthografische, betekenisloze <h> kan zijn (<haithle>). Indien in het handschrift geen mutaties gegeven zijn, zijn deze niet toegevoegd aan de Ierse tekst.

Lengtemarkeringen, indien geschreven in het handschrift, worden met een accent aigu aangegeven (<sí>) en waar zij missen met een macron (<Buī>). De diftongen *ia* en *ua* zijn niet gemarkeerd met een lengtemarkering, tenzij het handschrift dit doet.

Prefixen zijn met een koppelteken aan het werkwoord verbonden (<Do-rala>), behalve bij *ro* (<ro midir>). Het koppelteken is, indien aanwezig, na de geïnfigeerde voornaamwoorden geplaatst (<atn-aig>).

Wanneer voor *ocus* ‘en’ in het handschrift een ampersand wordt gebruikt, dan wordt dit in de transcriptie ook gedaan. Wanneer er in het handschrift het insulaire teken wordt gebruikt, dan wordt deze getranscribeert met <7>.⁷⁵

Indien iets is toegevoegd aan de handschrifttekst is dit tussen vierkante haken geplaatst, daar waar een letter moet worden weggelaten is deze tussen ronde haken geplaatst. Daar waar het handschrift, doorgaans door doordruk van de andere zijde, zeer moeizaam leesbaar is, is de betreffende passage tussen chevilles geplaatst en tentatieve lezingen tussen vierkante haken (bijvoorbeeld <{i[n] mio}nd> waar de nasaalstreep misschien zichtbaar is, bij nauwkeurige inspectie <i> en <mio> leesbaar zijn en <nd> duidelijk leesbaar is, daar het buiten de doordruk staat). De onleesbare delen zijn gegeven door punten, het aantal punten geeft de verwachte hoeveelheid letters aan (bijvoorbeeld <{...mh}>, <mh> is nog leesbaar, de drie

---

⁷⁵ Voor de afkorting van *ocus* ‘en’ die gebruikt worden in het handschrift zie: ‘2. Handschrift beschrijving’, p. 11.

letters ervoor zijn onontcijferbaar). Deze passages zijn, waar mogelijk, vergezeld van een voetnoot met daarin de bijbehorende lezing van LU.

Waar zij relevant zijn of een problematische vorm helpen te verklaren zijn variantlezingen uit LU gegeven, evenals wanneer de lezing van Bergin en Best afwijkt van die van de huidige auteur. Deze variant lezingen zijn niet aangepast op het uitbreiden van de afkortingen en ligaturen na. Indien een woord in de voetnoten niet een handschriftlezing betreft is deze dik gedrukt om verwarring te voorkomen. Opmerkingen over onduidelijke lezingen en vertalingen worden bij de vertaling gegeven.

In de vertaling zijn alle persoonsnamen, plaatsnamen en dynastische namen, met uitzondering van epitheta, niet vertaald.

Als de tekst onmogelijk begrijpbaar letterlijk naar het Nederlands vertaald kan worden, is er een lossere vertaling gegeven. Indien deze vrijere vertaling radicaal van de structuur van de Ierse zin of zinsnede afwijkt, is de letterlijke vertaling in een bijgaande voetnoot gegeven, voorafgegaan door “Letterlijk:”.

6. Tekst

§1 [f15a, r.7]

Buī trā Mugain iarsin hi fail Diarmata 7 sí amrit, ba toirsech Mugain deside &⁷⁶ ro mīdir in rīg⁷⁷ a trēgudh uile. Ocus didiu⁷⁸ ba toirsi mór lési na⁷⁹ mná ele⁸⁰ bātar 'con rīgh iatseidh⁸¹ oc breith cloinne .i. Ethne ingen Brénainn Daill do Conmacne⁸² Cúile Toladh⁸³ int sinrudh.

5 Ba hī sin⁸⁴ māthair Colmáin Móir, & Brea ingen⁸⁵ Colmāin Bic maic Nemain ó Dún Túaide⁸⁵ māthair Colmāin Bic. Ba brónach trá Mugain desin .i. a beith cen cloind cen mac cen ingen 7 in rīg⁸⁶ ac⁸⁷ falmaisi a lécthi.

§2

10 Do rala iarum Finden Muighe Bile fecht n-and a mBreghaibh, & tānic in rīgain dia shaigidh. & boí ic⁸⁸ edarghuidhe in⁸⁹ chlērigh⁹⁰ im fhurtacht dī. Ro bhennach in clērech⁹¹ uisce, 7 tuc dī co n-esibh, 7 ba torrachsi desin.⁹² IS edh trā ro uccsi don⁹³ toirrces sin .i. úan glēgheal co n-olainn chais nglēfhind fair.⁹³ 'Am mairccsi desin⁹⁴ ol⁹⁵ in rīgan⁹⁶ .i. cethir da⁹⁷ chompert damh, ar níbam comchirtsi⁹⁸ do neoch asa haithle.⁹⁹ 'Nī hed bias ann' ol¹⁰⁰ Finnen 'acht bidh

---

⁷⁶ ar

⁷⁷ rí

⁷⁸ dano

⁷⁹ inna

⁸⁰ Het accent aigu is hier verschoven van de “a” in “mná” naar de “e” in “ele”.

⁸¹ iatside

⁸² chonmaicnib

⁸³ talad

⁸⁴ side

⁸⁵ cholmáin meic nemáin o dun súane

⁸⁶ rí

⁸⁷ ic

⁸⁸ oc

⁸⁹ na; Dit is in rasura geschreven. De <a> is onder de <n> geschreven, oorspronkelijke lezing moet “in geweest zijn.

⁹⁰ cler[ech]; Dit is in rasura geschreven door interpolator H. <cler> is weer overgetrokken, een vaag restant van een *spiritus asper* boven <c> en vage restantentent van letter die op de plaats stonden waar nu <ech> staat en onder de schrijfregel uitsteken wijzen op een originele lezing <chlerig>.

⁹¹ finden 7 epscop aed; Dit is in rasura geschreven door interpolator H. Indien 7escop aed de juiste lezing is, is dit zeersterk afgekort boven deze schrijfregel opgeschreven. Desalniettemin lijkt dit, mede met het oog op de eerdere verwijzing naar de beide clerici, de correcte lezing. Volgens Bergin en best valt er nog de rest van een uitbreidingsstreep boven de <f> te zien en moet de originele lezing in *clērech* zijn geweest.

⁹² deside

⁹³ torrchiussain úan.

⁹⁴ deside

⁹⁵ or

⁹⁶ mugain

⁹⁷ do

⁹⁸ comchirtisea

⁹⁹ asaithli

¹⁰⁰ or

coisecradh dot broinnsi innísín¹⁰¹ .i. ind samail in¹⁰² ūain nemhlochtaigh ro hedbradh tar 15 cend in chinedha¹⁰³ dōenna .i. *Īsu Christ.*¹⁰⁴

§3

Ro bennach in clērech uiscci di do ridhisi¹⁰⁵ & ba torrachsi desin,¹⁰⁶ & is *edh* ro *chompir*¹⁰⁷ annisén .i.¹⁰⁷ bradān airgididhe. ‘Am mairccsi¹⁰⁸ deso’ ol¹⁰⁹ si¹¹⁰ .i. braitán airccitt do thuismedh {...mh}.¹¹⁰ IS miste¹¹¹ *trā* damsā in a¹¹² ndēne a clēri^{gh}’ ol sí, ‘*úair* bidh oirdairc¹¹³ ic feraibh *Ērenn* in dá gensi¹¹⁴ ¹¹⁵.i. bradán arccait, & ūan glēgel ic thuismedh damhsa. *Tria* itghe Muirinne na rīghna, in agaidh in imdercctha do-radusa dī fect n-aill in tan ro *fhurāiles* forsín mbancáinti {i[n] mio}nd óir do bé{m} do chind na rīghna in óen{ach T}ailten.¹¹⁵ & nīm thāsa maith disíu.’ ‘Nī hedh bias ann’ ol in clēri^{gh}, ‘*acht* bēradsa¹¹⁶ in mbradán airgididhe, 7 ¹¹⁷do-gēntar fethla, 7 scríne lim de.¹¹⁷ & rot biasa¹¹⁸ mac dia chind¹¹⁹, 7 for-bēra a bhrāithre¹²⁰ & bidh līa rīg¹²¹ úadh for *Ērenn* inás¹²² ōna macaibh oile.’¹²³ ‘Maith lim’¹²⁴ ol Mugain¹²⁵ ‘*acht* go ro comhailltar¹²⁶ frimm,¹²⁷ uár adhí.’¹²⁸ ‘comhalladh’¹²⁹ ol Finnen.¹³⁰

§4

Do-gnī iaromh Finden¹³¹ bennachad na rīghna, 7 bennachaidh in síl¹³² no geinfedh uaiti,¹³³ 7 atn-aigh¹³⁴ uiscci ina chuaich, 7 atn-aigh don rīghain, & ibhis,¹³⁵ &

¹⁰¹ broind anísín

¹⁰² intamail ind

¹⁰³ chiniuda

¹⁰⁴ **Niet in LU.**

¹⁰⁵ daríssi usci di

¹⁰⁶ deside

¹⁰⁷ andside

¹⁰⁸ mairgsea

¹⁰⁹ ar

¹¹⁰ **Niet in LU. Laatste woord waarschijnlijk <damh>, vergelijk <ic thuismedh damhsa> in r. 17.**

¹¹¹ mesti

¹¹² **Er lijkt nog een letter na <a> te staan, dit is echter niet noodzakelijk, bij goede inspectie lijkt het om een doordruk van de andere zijde te gaan.**

¹¹³ airdairc

¹¹⁴ andageinsea

¹¹⁵ **Niet in LU.**

¹¹⁶ beratsa

¹¹⁷ dogenaiter methla lim de

¹¹⁸ 7 biaso

¹¹⁹ dácind

¹²⁰ abraithriu

¹²¹ ri

¹²² andas

¹²³ aile

¹²⁴ lem

¹²⁵ ormugain

¹²⁶ corocomaltar

¹²⁷ frim

¹²⁸ narádi

¹²⁹ comalltar

¹³⁰ orinclerech

¹³¹ 7 epscop æd beus; tussen de kolommen geschreven, hoort ongetwijfeld na Finden

¹³² bennachad intshil

30 fotraiccis as. Ro toirrchedh trā in rīghan desin, & beridh mac, & rob ésin¹³⁶ Āodh Slāine mac Diarmata.¹³⁷

§5

Maith an ghein¹³⁸ ro coimpredh ann .i. Āodh Slāine,¹³⁹ & at maithe a clann¹⁴⁰ .i. Fir Bregh.¹⁴¹ At maithe didiu na rīgh ro geinset uadh im Congalach mac Māoil Mithigh, 7 im Māel Mithigh feissin, im Fhlannaccán, im Cellach, im Conaing, im Congal, imon tinne óir, 7 imon līa lōghmar in Āedh Slāine feisin.¹⁴¹

35 At maithe didiu a ngnīmha dia n-éisi .i. im gart, im alladh,¹⁴² im ordan, im cruás, im chānachas,¹⁴³ im fhorlamas, im dīrge, im dreatlat, im thoichince,¹⁴⁴ im ord, im brughacus.¹⁴⁵ im bug{i}¹⁴⁶ im gnāis, im alaid,¹⁴⁷ im shoclatus,^{148 149} im blad, im cridhecaire, im rethinche.¹⁴⁹ [f15b] Ar rop hē an¹⁵⁰ sithbe óir dar in clár findruine sīol Āedha Slāine dar Breghmaigh. Ar cech¹⁵¹ maith mórtthōlach¹⁵² móreacardach¹⁵³ do

40 neoch as uille,¹⁵⁴ cech maith, is co hĀedh Slāine cudramaighther¹⁵⁵ Conid do huimhniuccudh.¹⁵⁶ in¹⁵⁷ gnīmha, 7 {n}a firtsin,¹⁵⁷ 7 dia taiscid¹⁵⁸ i cumhne ro chan¹⁵⁹ in senchaid {..sa}¹⁶⁰ .i. ¹⁶¹Flann M(h)ainistrech mac in fhir lēighinn¹⁶¹

---

¹³³ uadi

¹³⁴ Nu niet meer goed leesbaar door een grote verkleuring in de rechter onderhoek van de pagina. Bergin en Best geven: atnaig

¹³⁵ Nu niet meer goed leesbaar door een grote verkleuring in de rechter onderhoek van de pagina. Bergin en Best geven: ibis

¹³⁶ ropéside

¹³⁷ æd slane

¹³⁸ tra ingen

¹³⁹ ædslane

¹⁴⁰ achland

¹⁴¹ Niet in LU.

¹⁴² allud

¹⁴³ chana

¹⁴⁴ toiderci

¹⁴⁵ brugús

¹⁴⁶ buci

¹⁴⁷ alaig

¹⁴⁸ sotlotus/soclotus/satlotus/saclotus; tweede en derde letter onduidelijk door vlek, kunnen <o> of <a> en <t> of <c> zijn. Bergin en Best geven de lezing *sotlotus*.

¹⁴⁹ imblad imbáig imcrídechairi. imcruth imcheill imergna. immiád immathius imroithinchi

¹⁵⁰ in

¹⁵¹ cach

¹⁵² mortheglach

¹⁵³ mórearthach

¹⁵⁴ ulliu

¹⁵⁵ LU folio 53a

¹⁵⁶ dochumnigud

¹⁵⁷ gnimasin

¹⁵⁸ diathais cid

¹⁵⁹ hicummi dochach rochan

¹⁶⁰ inso

¹⁶¹ fland manistrech

7. Vertaling

§1)

In de periode daarna hadden Mugain en Diarmait nog steeds geslachtsgemeenschap en zij was onvruchtbaar,¹⁶² daarom was Mugain droevig en de koning overdacht haar helemaal te verlaten. En daarom had zij een groot verdriet: [namelijk dat] de andere vrouwen die bij de koning waren kinderen baarden, Eithne dochter van Brénainn Daill van Conmaicne Cúile Toladh in het bijzonder¹⁶³ (zij was de moeder van Colmán Móir) en Brea dochter van Colmán (Bic)¹⁶⁴ zoon van Neman van Dún Túaide, de moeder van Colmán Bic. Daarom, dan, was Mugain verdrietig, dat is dat zij was¹⁶⁵ zonder kinderen zonder zoon, zonder dochter en de koning op het punt stond haar te verlaten.¹⁶⁶

§2

Daarna gebeurde het op een keer dat Finnian van Merville in Brega [was] en zoekende kwam de koningin naar hem en zij vroeg de clericus¹⁶⁷ om haar te helpen. De clericus zegende water en gaf [het] aan haar opdat zij dronk en daardoor was zij zwanger. Het is toen dat zij beviel [als gevolg] van die zwangerschap, namelijk [van] een puur wit lam met krullende, puur witte wol erop.

‘Wee mij daarvoor,’ zei de koningin, ‘(namelijk) dat een viervoetig dier bij mij verwekt is,¹⁶⁸ ik zal niet acceptabel zijn voor iemand daarna.’ ‘Dat is niet wat er zal zijn,’¹⁶⁹ zei Finnian, ‘maar dat zal zijn een zegening van jouw baarmoeder, namelijk zoals het zondeloos lam dat was geofferd voor de mensheid, te weten Jezus Christus.’

§3

De clericus zegende wederom water voor haar en daardoor was zij zwanger en het is dat wat zij voortbrengt, namelijk een zilveren zalm. ‘Wee mij voor dit,’ zei zij, ‘namelijk zilveren zalm voor mij om van te bevallen. Ik ben slechter af door¹⁷⁰ wat jij zou doen o clericus,’ zei zij,¹⁷¹ ‘want die twee geboorten zullen beroemd zijn bij de mannen van Ierland,¹⁷¹ te weten een zilveren zalm en een puur wit lam waarvan ik ben bevallen.¹⁷² [Dit] door een gebed van Muirenn, de koningin, voor de schaamte¹⁷³ die ik haar een keer gaf toen ik de vrouwelijke

---

¹⁶² Letterlijk: Het was toen Mugain daarna, zij in plaats van Diarmait en zij [was] onvruchtbaar

¹⁶³ Letterlijk: de andere vrouwen die waren bij de koning, zij, de laatst genoemden, barende kinderen, d.w.z. Eithne, dochter van Brénainn de Blinde van Conmaicne Cúile Toladh, om precies te zijn.

¹⁶⁴ De lezing van LU (*cholmáin meic nemáin*) moet de correcte zijn, anders is Colmán Bic zijn eigen grootvader.

¹⁶⁵ Letterlijk: haar zijn

¹⁶⁶ Letterlijk: van achterlaten

¹⁶⁷ Letterlijk: zij was bij vragen van de clericus

¹⁶⁸ Letterlijk: d.w.z. een viervoetig dier tot verwekking bij mij

¹⁶⁹ Letterlijk: Het is niet wat zijn zal in het.

¹⁷⁰ Letterlijk: Het is slechter af dan voor mij in

¹⁷¹ Letterlijk: want het zal beroemd zijn bij de mannen van Ierland, die twee geboorten

¹⁷² Letterlijk: bij het bevallen tot mij

¹⁷³ Letterlijk: in het gezicht/richting van schaamte

satirist aanzette tot het wegnemen van de gouden diadeem¹⁷⁴ van het hoofd van de koningin in de samenkomst van Tailtiu. En ik heb niets goeds daarvan.¹⁷⁵ ‘Dat is niet wat er zal zijn,’¹⁷⁶ zij de clericus, ‘maar ik zal de zilveren zalm nemen, en van hem zal door mij reliquiën en een schrijn gemaakt worden en jij zult een zoon hebben omwille van hem, en hij zal zijn broers overheersen. Er zullen meer koningen over Ierland heersen die van hem afstammen¹⁷⁷ dan van de andere zonen.’ ‘Dat vind ik goed,’¹⁷⁸ zei Mugain, ‘op voorwaarde dat, dat wat jij tegen mij zegt, wordt vervuld.’ ‘Moge het vervuld worden,’¹⁷⁹ zei Finnian.

§4

Finnian doet dan het zegenen van de koningin en hij zegent het zaad¹⁸⁰ dat geboren zou worden uit haar,¹⁸¹ en hij doet water in zijn beker en hij geeft hem aan de koningin en zij dronk en zij waste zich uit hem. Daarom dan werd de koningin zwanger, en draagt een zoon, en dat was Áed Sláine zoon van Diarmuid.

§5

Goed [is] het nageslacht dat toen werd geboren, namelijk Áed Sláine, en goed zijn zijn familieleden¹⁸², d.w.z. de Mannen van Brega. Goed zijn zij daarom, de koningen die geboren waren van hem, inclusief Congalach zoon van Máel Mithig en inclusief Máel Mithig zelf, inclusief Flannagán, inclusief Cellach, inclusief Conaing, inclusief Congal, inclusief de gouden staaf, en inclusief de edelsteen, Áed Sláine zelf. Goed zijn (zij) daarom hun daden vanaf toen,¹⁸³ namelijk qua vrijgevigheid, qua faam, qua eer, qua dapperheid, qua tribuut, qua superioriteit, qua rechtvaardigheid, qua krijgerschap, qua ???,¹⁸⁴ qua orde, qua gastvrijheid, qua zachtheid, qua gebruik, qua middelen, qua trots, qua beroemdheid, qua welwillendheid, qua kalmté. Want het zaad van Áed Sláine was de gouden dissel van een strijdswagen over de kopernikkelen borstwering van een strijdswagen over de Vlakte van Brega. Want elk goed groots geordend, ?behorend tot een grote krijgsschare?,¹⁸⁵ die betreffende wat dan ook het

---

¹⁷⁴ Dit is zeer moeilijk leesbaar door doordruk van de andere zijde van de pagina. De lezing lijkt te kloppen en daar de context vraagt om iets dat op het hoofd van Muirinn werd gedragen en in de episode waar hier naar terug verwezen wordt hebben zowel dit manuscript als LU *mind* ‘diadeem’.

¹⁷⁵ Letterlijk: En ik heb geen goeds van dit

¹⁷⁶ Zie: ‘8. Grammaticale noten’, 32 r. 20-22.

¹⁷⁷ Letterlijk: Er zullen meer koningen van hem over Ierland zijn

¹⁷⁸ Letterlijk: Goed met mij

¹⁷⁹ Letterlijk: Moge het vervullen

¹⁸⁰ Dit is duidelijk een verwijzing naar de groep die als nazaten van Áed Sláine worden gezien, de *Síl Áeda Sláine* ‘het Zaad van Áed Sláine’.

¹⁸¹ Letterlijk: van haar

¹⁸² De lezing van LU lijkt contextueel de correcte. Tijdens transmissie is waarschijnlijk een *spiritus asper* verloren gegaan.

¹⁸³ Letterlijk: na hen

¹⁸⁴ Zowel de lezing van Brussel als LU is problematisch. Het eerste element van de lezing van Brussel zou *toich* ‘natuurlijk, juist’ kunnen zijn of misschien is er een verband met *toichid* het verbaal nomen van *do-saig* ‘komen, gaan, benaderen’. De lezing in LU is mij helemaal onduidelijk.

¹⁸⁵ De lezing van LU is duidelijk *mortheglach* ‘groot huishouden’, deze lezing misschien van *tóla* ‘krijgsschare’?

grootst is [en] al het goede¹⁸⁶ wordt met Áed Sláine vergeleken. Zo dat het is om te herinneren de heroïsche die daad en dat wonder, en om hen in herinnering te bewaren zong de dichter dit, te weten Flann Mainistrech zoon van de lector.

---

¹⁸⁶ Letterlijk: elk goeds

8. Grammaticale noten

Tenzij anders aangegeven zijn alle vertalingen te vinden in DIL onder de ingang van de gegeven onvervoegde vorm (in de tweede noot r. 1 dus onder *rí* en in noot r. 4 onder *i* en *sainred*). Indien een bepaald woord, of een constructie, vaker voor komt, wordt dit alleen de eerste keer besproken.

§ 1

- 1 - *i fail*: ‘in plaats’, is een uitdrukking met voorzetsel *i* ‘in’ en *fail* ‘plaats, plek’ voor geslachtsgemeenschap, zie DIL sv. *fail*.
- *in rí*: voor Nsg. *in rí* ‘de koning’, LU geeft *in rí*. Vergelijk r. 5 *in rí* waar LU wederom dezelfde, correcte vorm geeft.
- 2 - *'con*: voor *ocón* ‘bij de’, voorzetsel *oc* met het bepaalde lidwoord. DIL sv. *oc* geeft de vorm als zijnde middeliers voor Oudiers *ocin*, volgens Thurneysen alleen in de Würtzburg-glossen altijd *ocin*, elders ook *ocón(d)*, GOI 524 §848.
- 4 - *intsinrudh*: voor *int shainrud* ‘in het specifiek’ voorzetsel *i* ‘in’ met art. Dsg. en Dsg. van *sainred*: ‘bepaald kenmerk’. LU heeft hier de fonetische weergave *intinrud*. Vergelijk r. 12: *ind samail*, LU *intamail* beide voor *int shamail* ‘zoals’, LU geeft hier wederom de fonetische weergave.
- 5 - *Colmāin Bic*: de lezing uit LU moet hier de correcte zijn. *Bic* moet hier zijn toegevoegd uit verwarring met de kleinzoon van de Colmán vader van Brea. In de lezing zoals hier gegeven is Colmán Bic zijn eigen grootvader.

§ 2

- 8 - *fecht n-and*: ‘een keer in het’ is idioom voor ‘op een keer’, ook wel *fecht n-óen* ‘een keer’ (DIL sv. *fecht*), zie GOI 231 § en vergelijk *fect n-aill* ‘een andere keer’ in r. 18.
- 9 - *ic*: voor Oudiers *oc* ‘bij’, dit is ook de lezing van LU.
- *dī*: ‘van haar’. Zie Liam Breatnach, ‘On Words Ending in a Stressed Vowel in Early Irish’, *Ériu* 53 (2003) 134-135.
- *ro bhennach*: *ro* leniëerd in het Middeliërs, zie SnG 278-279 §11.1.
- 10 - *uisce*: voor *uisce* ‘water’ <cc> voor /k/ en <cc> voor /g/ komen beide voor in dit manuscript; voor <cc> /k/ zie r. 14, 24 (beide *uisce*), voor <cc> /g/ zie r. 11, 15, 15, 17, 17, 24, 28, 34.

- 11 -*co n-olainn chais nglēfhind fair*: de nasalisering van de DSg. *olainn* van *olann* ā-stam v. ‘wol’ geeft aan dat het hier gaat om het nasaliserende voorzetsel *co* ‘met’ dat het zinsdeel bepaald. Omdat de Dsg. van alle geslachten en stammen leniëerd zou de zin in correct Oudiers als volgt zijn: *co n-olainn chais ghlēfhind*. De nasalisering van *glēfhind* ‘puur wit’ is vermoedelijk vanwege een verwarring tussen leniërend *co* ‘naar’ nasaliserend *co* ‘met’ en dat met de accusatief gaat en dus een nasalisering zou veroorzaken.
- 12 - *mairccsi*: voor *mairgsea* (is de lezing in LU), beide voor /g/, van *mairg* ‘wee’. Vergelijk r. 15: *mairccsi*. Voor <cc> voor /g/ zie noten bij r. 8.
- 12-13 - *níbam comchirtsi*: voor Oudiers *níbe* ‘ik zal niet zijn’ fut. 1sg van de copula met negatie. Hier met Middeliërsse uitgang. Deze uitgang is van oorsprong een gesuffigeerd persoonlijk voornaamwoord dat later gezien werd als deel uitmakend van de copula, zie DIL sv. *I is* (letter I kolom 303 r. 78 en verder) en vergelijk: SR 851 *bam rí* ‘ik zal een koning zijn’ en LL 11434 *bamsa* ‘ik zal zijn’, zie ook SnG 324, §12.194. *Comchirtsi* voor *comchirtsea* Gsg. van *comchert* ‘acceptabel’ met *-si*, gesuffigeert emphatisch partikel 1sg. met verwarring van onbeklemtoonde auslaut-klinker, voor *-sea*, terug verwijzend naar *níbam*. LU geeft *comchirtisea* waar DIL een Nsg. *chomchirte* op baseert. Dit is echter een minder logische lezing dan de onze. De wisseling tussen het neutrale eindcluster in Nsg. en het palatale eindcluster in Gsg. hier duidt op regelmatige declentie van een o,ā-stam, terwijl de declentie met de lezing van LU problematisch is, zie: GOI 223 §350.
- 13 - *asa haithle*: een bijwoordelijke bepaling met bezittelijk voornaamwoord 3sg.; doorgaans, zoals variantlezing in LU, *asa aithle* ‘in het spoor van (het), na(derhand)’. Volgens DIL sv. *aithle*: ‘in later lang[uage] *asa haithle* (with h- from the prep[ositional] phr[ase] *a haithle*?)’.
- bidh*: voor *bie(i)d* ‘zal zijn’ substantiefwerkwoord fut. 3sg. abs.
- 14 -*broinnsi*: voor *broinn* ‘(onder)buik, ingewanden, baarmoeder’, een later Nsg. voor oudere Nsg. *brú* met gesuffigeerd persoonlijk voornaamwoord 2sg..
- *inní sin*: voor *int-í sin* ‘dat’, lidwoord met persoonlijk voornaamwoord 3sg. m. en gesuffigeerd aanwijzend voornaamwoord *sin*, waarschijnlijk refererend naar *úan* o-stam, m. ‘lam’. LU *anísin* dat naar iets onzijdigs zou moeten verwijzen, maar alle contextuele mogelijkheden zijn ofwel mannelijk of vrouwelijk; r. 9 *úan* o-stam, m. ‘lam’, r. 11 *cethir* iā-stam, v. ‘viervoetig dier’. Misschien verwijzend naar r. 12 *edh* ‘het’?

-*ro hedbradh*: Middeliere versimpelde werkwoordsvorm pret./pref. 3sg. pass. van *ad-opair* ‘(op)offeren’, voor Oudiers *adropred*.

§ 3

- 16 - *uiscci di do ridhisi*: voor *uisce di do fhrithisi* ‘water voor haar wederom’, hier weer <cc> voor /k/, waarvoor zie noten r. 8. LU heeft een andere zinsvolgorde, daar is de lezing *daríssi usci di*. Hier <c> voor /g/ en de latere vorm *daríssi* voor Oudiers *do fhridisi*.
- desin*: voor *de-sin* het voorzetsel *de* ‘van’ met *sin*, zie noten r. 12. LU geeft hier *deside* met hetzelfde voorzetsel en de enclitische vorm van het anaforisch voornaamwoord *suide* ‘dit, dat, het laatst genoemde ding of de laatst genoemde persoon’.
- 17 - *annisén*: voor *int-í-sin* ‘dat’, zie noten r. 12, vooruitverwijzend naar *bratán* ‘zalm’. Er wordt hier gebruik gemaakt van de latere bardisch dichterlijke variant van *sin*, die meestal omwille van rijm wordt geïntroduceerd, zie DIL sv. *sin*. LU heeft hier *andside* ‘in dit, hierin’, een andere constructie op basis van het nasaliserend voorzetsel *i* ‘in’, met dativus persoonlijk voornaamwoord 3sg. m. of o., en *side*, zie noot hierboven.
- 17-18 - *mairccsi* en *airccitt*: voor *mairgsea* (zie noot r.11) en *arg(a)it* Gsg. *airgat* o-stam, o. ‘zilver’ met de latere variant met een palataal intervocalisch medeklinker cluster (DIL sv.). Deze latere variant eindigt volgens DIL op <d> /d/, hier misschien parallel <tt> voor /d/? Voor <cc> voor /g/ zie noten r. 8.
- 18 - *miste*: latere vorm voor *mes(s)aite* ‘slechter af door’ van *messa* de vergelijkende trap van *olc* ‘slecht’, LU geeft *mesti*. Zie DIL sv. *olc*.
- 19 - *in dá gensi*: voor Oudiers *in dá ngensem* ‘die twee geboorten’, in het Oudiers nasaliseerd *dá* niet altijd of wordt dit niet altijd geschreven, zie GOI 149 §237.2 noot. Van oorsprong is *gein* ‘geboorte, dat wat geboren is’, het verbaalsubstantief van *gainithir* ‘tot leven komen, geboren worden’, een ongeleniëerde n-stam, o., later wordt het vrouwelijk. Het gesuffigeerde aanwijzend voornaamwoord *-si* duidt op een vrouwelijke vorm, daar zou men echter in het Oudiers *in dí gheinsi* verwachten. [A]ndageinsea, de lezing van LU, met de latere variant van gesuffigeerde aanwijzend voornaamwoord kan zowel voor *in dá ngeinse* als voor *a ndá ngeinse* staan. In het eerste geval met Middeliere vorm van het lidwoord (*an* voor oudiers *in*, zie SnG258 §7.3) en in het tweede geval voor het Oudierse o.sg. van het lidwoord gevolgt door een telwoord (heeft dan de betekenis een collectief, zie GOI 244 §389).

-*arccait*: Vergelijk *airccitt* r. 15, voor <cc> voor /g/ zie noten bij r. 8.

20 -*ic thuismedh*: De leniëring is problematisch. Deze zou kunnen duiden op *ic* voor *ica* voor Oudiers leniërend *occa* ‘naar zijn’, maar het bezittelijke voornaamwoord is contextueel problematisch. Logischer lijkt een verwarring tussen het voorzetsel *oc*, hier doorgaans gespeld *ic*, en het leniërende voorzetsel *do*. Dit lijkt het geval, omdat dit het voorzetsel is dat in het manuscript één regel hierboven *tuismedh* vooraf gaat. Tussen deze *do thuismedh* en *ic thuismedh* staat *ic feraibh* ‘bij de mannen’, dit is waarschijnlijk de bron van de verwarring.

20-22 - *Tria itghe Muirinne na rīghna, in agaidh in imdercctha do-radusa dī fect n-aill in tan ro fhurāiles forsin mbancáinti {i[n] mio}nd óir do bé{in} do chind na rīghna in óen{ach T}ailten.*: Deze passage mist in LU. Delen zijn moeilijk leesbaar, wat de duiding bemoeilijkt. *Tria* zou het voorzetsel *tri/tre* ‘door’ kunnen zijn, of met een gesuffigeerd bezittelijk voornaamwoord, of een Middeliëse variant van dit voorzetsel zonder voornaamwoord. De context doet naar de laatste uitleg neigen. *Itghe* moet wel het verbaalsubstantief *io*-stam, m., in Middeliërs soms v., van *itg(a)id* ‘verzoeken, vragen’ zijn, daar het door een voorzetsel voorafgegaan wordt. *Na rīghna* is Gsg. en hoort dus bij *Muirinne* en lijkt hier een uitleg van *Muirinne* te zijn, samen ‘van Muirenn, de koningin’. *In agaidh* ‘in gezicht’ is idioom voor ‘voor’, ‘tegen’ of ‘naar’. *In imdercctha* is Gsg. van *imdergad* u-stam, m. verbaalsubstantief van *imm-derga* ‘rood maken, laten blozen, te schande maken’ met <cc> voor /g/ (zie noten r. 8). *Do-radusa* voor Oudierse spelling *do-ratussa* is de perf./pret. 1sg. van *do-beir* ‘geven, brengen’. *Dī fect n-aill* ‘aan haar een andere keer/op een keer’ voor ontbreken van de *spiritus asper* op de <c> in *fecht* ‘keer’ zie GOI . 21 § 28. *Ro fhurāiles* is het Middeliërs s-pret 1sg. van *eráilid*, de versimpelde werkwoordsvorm van Oudiers *ar-áili*, ‘aanzetten tot’, dat ook met de voorvoegsels *ir-*, *aur-* en, zoals hier, *fur-* voorkomt. Deze laatste is met een Middeliëse onhistorische *f-*. *{I[n] mio}nd óir* is deels moeizaam te lezen, na digitale vergroting van contrast en helderheid is te onderscheiden dat er een ondergeschreven <i> onder de laatste poot van de <m> staat en de lezing dus *imiond* moet zijn. Naar alle waarschijnlijkheid is de nasaalmarkering op de <i> vergeten en is de correcte lezing *in miond óir* ‘de gouden diadeem/kroon’, dit is mede hoe het hoofddeksel van Muirenn in de eerdere episode, waar hier naar verwezen wordt, genoemd wordt. *Bé{m}* lijkt de juiste lezing te zijn. Ondanks de doordruk van de andere zijde lijkt een <in> uitgesloten te zijn. Voor *béim* verbaalsubstantief van *benaid* ‘slaan, hakken, doden, verwonden’, in de betekenis ‘het (weg)nemen’ *In óen{ach*

Tjailten is zeer moeizaam leesbaar, maar daar *óen* en *Tailten* te onderscheiden zijn en dit de locale is van de episode waar hier naar verwezen wordt, lijkt *óenach Tailten* ‘de samenkomst van Tailtiu’ de juiste lezing.

- 23 - *bēradsa*: fut. 1sg. van *beirid* ‘dragen, brengen’ met Middeliere uitgang <-t> /-d/, hier geschreven <-d>. Zie SnG 316 §12.122.
- 25 - *inás*: via *innás*, met *nn/nd* verwarring en reductie van hiatus tot lange klinker (GOI 33 §47), voor Oudiers *indaas*, *indá(a)s* ‘dan’. LU geeft *andas*, met <an> voor <in>.
- *ōna*: voorzetsel *ó* ‘van’ met het 3sg. bezittelijk voornaamwoord.
- 25-26 - *acht go ro comhailltar*: voor *acht co* ‘behalve dat’, hier met de betekenis van ‘als’ gevolgd door een aanvoegende wijs. *Ro comhailltar* voor *ro comalnathar* perf. subj. passief van *comalnaithir* ‘vervullen’, door *acht* met een voltooid verleden aanvoegende wijs te combineren wordt ‘allen als/op voorwaarde dat’ uitgedrukt, zie GOI 559 §904.
- 26 - *uár adhí*: misinterpretatie van poten van <n> voor die van <u>, correcte lezing moet zijn *na rádi*, vergelijk LU *narádi*. Voor *no rádi* relatief gebruikt *no*, zie GOI 348 §538, en 2sg. pres. van *rá(i)did* ‘zeggen’.
- *comhalladh*: voor *comalnad* imp. 3sg. van *comalnaithir* ‘vervullen’, LU heeft hier *comall-* dat door Bergin en Best als *comalltar*, imp. onpers. van *comalnaithir*, is aangevuld. Contextueel past dit veel beter. Een van de kopiïsten van de manuscripten uit de lijn van dit manuscript heeft een dergelijke afkorting misschien uitgebreid met *-ad* in plaats van *-tar*.

§ 4

- 27 - *Do-gnī*: pres. 3sg. van *do-gní* ‘doen, maken’, hier aangewend als hulpwerkwoord. Zie: Patricia Ronan, ‘Do-periphrasis in Early Irish?’, *Proceedings of the 7th Symposium of Societas Celtologica Nordica*, red. Mícheál Ó Flaithearta (Uppsala 2007) 145-162 voor dit gebruik.
- *bennachaidh in síl*: pres. 3sg. van *bennachaid* ‘zegenen’ met het lijdend voorwerp *in síl* Asg.m van *síl* ‘zaad’, overdrachtelijk ‘afstammelingen’, *síl* is van oorsprong onzijdig, dit is dus een latere constructie. LU heeft hier *bennachad intshil* het verbaalsubstantief van hetzelfde werkwoord met het lijdend voorwerp in de Gsg., hier kan *síl* dus zowel mannelijk als onzijdig zijn. Volgens DIL, sv. *bennachad*, wordt het verbaalsubstantief in later taalgebruik *bennugad*, misschien dat een latere kopiïst alleen deze vorm van het verbaalsubstantief kende en daarom aannam dat het hier de

pres. 3sg. betref, waarbij een palataalmarkering ontbreekt, met een foutief lidwoord en dito leniëring.

- *No geinfedh*: Middeliëse actieve vorm van sec. fut. 3sg. rel. van *gainithir* ‘tot leven komen, geboren worden’, voor Oudierse toekomstige tijd met gereduplicateerde stam, zie SG 138^b1 *gigned* en GOI 402 §647.

- *atn-aigh*: pres. ind. act. 3sg. van *ad-aigh* ‘aansporen, duwen, plaatsen, ergens iets in doen’ met geïnfigeerd persoonlijk voornaamwoord 3sg. o. klasse B hier proleptisch gebruikt, verwijzend naar *uisce* io-stam, m. ‘water’. Het werkwoord is in het Middeliërs erg vaak met een tautologisch geïnfigeerd persoonlijk voornaamwoord 3sg. m., zie DIL sv. *at-aig*. Mogelijk hier niet versteend, maar in origineel gebruik als proleptisch accusatief voornaamwoord waarbij het lijdend voorwerp door een volgend zelfstandig naamwoord wordt uitgedrukt, zie GOI 266 §421.

28 - *uisce*: voor <cc> voor /k/ zie noten bij r. 8.

- *atn-aigh don*: van *ad-aig do* ‘geeft aan’, zie DIL sv. (d), hier met Middeliërs versteend geïnfigeerd voornaamwoord en het voorzetsel *do* ‘naar, aan’ met lidwoord 3sg. vrouwelijk.

29 - *fothraiccis*: de *spiritus asper* op de <t> is vergeten, correct is *fothraicis* pret. 3sg. van *fothraicid* ‘wassen’, samen met het voorzetsel *a* ‘van uit’, hier vervoegd met 3sg. m. persoonlijk voornaamwoord. Voor <cc> voor /g/ zie noten r. 8.

- *rob ésin*: perf./pret. 3sg. copula met zelfstandig persoonlijk voornaamwoord 3sg. m en *sin*, zie noten r. 12. LU heeft *ropéside*, dezelfde constructie maar hier met *side*, zie noten r. 14.

§ 5

31 - *an ghein*: door de kopiïst geïnterpreteerd als Nsg. v. voor Oudiers *in ghein* ‘de geboorte’. *Gein*, het verbaalsubstantief van *gainithir* ‘tot leven komen, geboren worden’, is echter van oorsprong onzijdig. Een oudere handschrijfvorm *a ngein*, voor correct Oudiers Nsg. o., kan in een later stadium eenvoudig als de Middel- en Modern Ierse vorm van het lidwoord Nsg. v. met een missende *spiritus asper* boven <g> worden geïnterpreteerd. LU geeft Nsg. v. met *in gen* voor *in ghein*. Vergelijk noten r. 16.

- *ro coimpredh*: voor *ro choimpredh* ‘dat werd geboren’, daar de zinsconstructie een relatieve leniërende bijzin doet verwachten. Dit aangezien *an ghein* hier als het antecedent in subject relatie met het werkwoord in de relatieve zin staat. Zie GOI 314

- e.v. §494-496.
- *a clann*: voor *a chlann* ‘zijn familieleden’, missende *spiritus asper* boven <c>.
Vergelijk de lezing in LU: *a chland*.
- 32 - *na rīgh*: Middeliere lidwoord Npl. voor Oudiers *in rīg* ‘de koningen’, zie SnG 258 §7.4.
- *ro geinset*: Middeliere actieve vorm van perf./pret. 3pl. van *gainithir* ‘tot leven komen, geboren worden’, voor Oudierse (voltooid) verleden tijd met suffixloze stam, zie Féil. Sept. 24 *as amram rogénair* en GOI 432 §695. Zie ook noten r. 23.
- *uadh*: voorzetsel *ó* ‘van’ met persoonlijk voornaamwoord 3sg. m. of o. Indien de analyse van *an ghein* als *a ngein* in de noten r. 26 klopt, verwijst *uadh* hier naar terug. Zo niet, dan verwijst het waarschijnlijk naar de persoon van Áed Sláine.
- 32-34 - *im*: het voorzetsel *im(m)* ‘(rond)om’ wordt vaak gebruikt om het samenkomen van stambomen in een persoon uit te drukken. De leniëring is soms wel, soms niet aangegeven.
- 33 - *im Fhlannaccán*: met het verkleinsuffix *-ocán, -ucán*, GOI 173 §271. Voor <cc> voor /g/ zie noten r. 8.
- 36 - *im chānachas*: ‘tribuut’, LU heeft *im chana*, dit is problematisch aangezien *cáin* ‘wet, regel, boete, belasting, tribuut’ een i-stam v. is en na *imm* een accusatief moet volgen is de te verwachten vorm *cáin* en niet *cana*. Waarschijnlijk is er in een exemplar van LU of in LU een uitbreidingsstreep over het hoofd gezien.
- 36 - *im thoichince*: Deze vorm is enigmatisch. Het eerste element zou *toich* ‘natuurlijk, (inherent) juist’ kunnen zijn, als zelfstandig naamwoord heeft het de betekenis ‘erfenis, bezit’. Of misschien door een verkeerde expansie van een nasaalmarkering in deze of een eerdere kopie, in dit geval is het misschien voor **toichimche* Apl. van *toichmech* ‘marcherend, voortgaand’. Dit bijvoegelijk naamwoord is, afgaande op DIL, weinig geattesteerd in Nsg. en niet in Apl.. De te verwachte vorm zou **toichmecha* zijn. Deze vorm zou dan via syncope naar een tussenstadium **toichmcha* (GOI 67 §106) moeten zijn gegaan. De syllabische *m* zou dan vervolgens gevocaliseerd zijn met een secundaire klinker. Dit is echter een zeer omslachtige en daarmee minder waarschijnlijke afleiding. LU geeft *toiderci*, deze vorm is nog raadselachtiger.
- 37 - *im brughacus*: voor *briugas* ‘de functie van een *briugu*, gastvrijheid, rijkdom, overdaad’. De uitgang *-acus* voor *-achus* is waarschijnlijk ingegeven door de andere vorm op deze uitgang, *im chanachas* ‘wat betreft tribuut’ een paar elementen in deze

opsomming eerder. Een *briugu* was een soort waard, iemand die iedereen onbeperkt gastvrijheid moet verlenen. De vrijgevigheid en gastvrijheid van een *briugu* waren spreekwoordelijk. Voor *briugu* zie: Fergus Kelly, *A guide to Early Irish Law* (Dublin 1988) 36-37.

- *im alaid*: voor *folaid* ‘materiaal, substantie, bezit, rijkdom’ o-stam o., later m., hier meervoud en, zoals veel voorkomend in de Ierse wetteksten, in de betekenis ‘het middel, materiaal of andere wijze waarbij een persoon zijn functie of verantwoordelijkheden onderhoud’. Zie Kelly, *Early Irish Law*, 158 en D. A. Binchy, ‘Irish History and Irish Law: II’, *Studia Hibernica* 16 (1976), 27-31.

- *im shoclatus*: voor *sotlachus* ‘trots, arrogantie, waardigheid’ van *sotal* ‘trots, arrogant, verwaand’. In LU is hier een vlek die de lezing moeizaam maakt, de lezing is ófwel *sotlotus*, *soclotus*, *satlotus* of *saclotus*. Bergin en Best geven de lezing *sotlotus*. In het insulair schrift is een verwarring tussen een <t> en een <c> eenvoudig en dit komt dus veelvuldig voor, zo schijnbaar ook hier.

38 - *retinche*: jongere vorm van *roithinche* ‘kalmte, sereniteit’, LU geeft *roithinchi*.

38-39 - *Ar rop hē an sithbe óir dar in clár findruine sīol Édha Slāine dar Breghmaigh*: *sithbe* io-stam ‘een paal, schacht, staaf of rand; vooral, een strijdwagen paal’ en overdrachtelijk ‘leider, stamhoofd’ is van oorsprong onzijdig en werd later mannelijk. Mogelijk *a sithbe* waarbij later, toen *sithbe* een mannelijk woord was geworden, voor *an* met een missende nasaalmarkering is aangezien. Voor de lengte van de eerste klinker en beschrijving van een strijdwagen zoals hier naar gerefereerd wordt, zie: David Greene, ‘The chariot as described in Irish literature’, *The Iron Age in the Irish Sea Province: C.B.A. Research Reports* 9, red. Charles Thomas (London 1972) 59-73: 66-67. LU geeft duidelijk Nsg. m. met *in síthbe*. Voor *clár* ‘borstwering’ zie Greene, ‘The chariot’, 69. De verwijzing naar strijdwagens in de context van heersers is er een die vaker voorkomt (vergelijk de beeldspraak van een heerschappij als zijnde gelijk een strijdwagen met een oud wiel, men moet goed opletten wil zij niet breken, in Audacht Morainn ‘Het testament van Morann’, zie: Fergus Kelly, *Audacht Morainn* (Dublin 1976) 6-9 §22). Dit is een mooi voorbeeld van poëtische beeldspraak waarbij een woord meerdere associaties oproept die allemaal bedoeld worden. Hiernaast wordt deze beeldspraak nog een keer gebruikt, dan met betrekking tot de rivier de Boyne. Als Fingen in *Airne Fingein* (‘De nachtwake van Fingen’) zegt een niet nader gespecificeerde vrouw: ‘... *bid rōt n-imbais; bidh hé in sithbe findbruine darsin clár oir [f]orloisc[th]i in sin, ’for sisi, ’Boann a hainm.*’ Dit betekent: ‘...het pleegt een

magische weg te zijn; dat pleegt de kopernikkelen dissel van een strijdwagen over de gepurificeerd gouden borstwering van een strijdwagen te zijn,' zei zij, 'Boyne is zijn naam.' Zie: Joseph Vendryes, *Airne Fíngein* (Dublin 1953) 3 r. 36-38. Voor woordenlijst, zie: Vendryes, *Airne Fíngein*, 65-92.

- 39 - *Ar cech maith mórthōlach móreacardach*: *mórthōlach* samenstelling van *mór* 'groot' en *tōlach* van *tōla* 'overvloedigheid, veelheid, grote hoeveelheid, krijgsschare'? LU geeft *mōrtheglach* met *teglach* 'huishouden, familie'. *Móreacardach* 'groots geordend' van *ecrad* verbaalsubstantief van *ecraid* 'vastmaken, arrangeren, ontdoen, klaarmaken' een werkwoord op basis van *ecor* het verbaalsubstantief van *in-cuirethar* met dezelfde betekenis als *ecraid*. *Mórthōlach móreacardach* 'groots geordende talrijke. LU heeft *ar cach maith mōrtheglach mórearthach* wat Windisch (p. 205) vertaalt als "Denn jede edle grosse Familie, die mit Allem ausgestattet ist".¹⁸⁷
- 40-41 - *do chuimhniuccudh*: *cuimniugud* verbaalsubstantief u-stam, m. van *cuimnigidir* 'herinneren', voor <cc> voor /g/ zie noten r. 8.
- 41 -*ro chan*: Middeliere s-perf./pret. 3sg. van *canaid* 'hij zong', voor Oudierse verleden tijd met gereduplicateerde stam *cechain*, zie GOI 424 §687.
- 42 -{..}sa: *insa* 'dit', vergelijk LU: *inso*.

---

¹⁸⁷ 'Want elk edele grote familie, die met iedereen opgesteld/uitgerust/bewapend is'.

9. Bibliografie

- Arbuthnot, Sharon (red.), *Cóir Anmann: a late Middle Irish treatise on personal names*, vol. 2 (Dublin 2007).
- , 'Medieval Irish compilation: conservatism and creativity', *Medieval manuscripts in transition: tradition and creative recycling*, red. Geert H. M. Claassens en Werner Verbeke (Leuven 2006) 1-12.
- Best, R. I. en M. A. O'Brien (red.), *Lebor nahUidre: book of the Dun Cow* (Dublin 1929).
- , *Book of Leinster, formerly Lebar na Núachongbála 3* (Dublin 1957).
- Binchy, D. A., 'Irish History and Irish Law: II', *Studia Hibernica 16* (1976), 7–45.
- , *Corpus Iuris Hibernici: Ad fidem codicum manuscriptorum recognovit* (Baile Átha Cliath 1978).
- Breatnach, Liam, 'An Mheán-Ghaeilge', *Stair na Gaeilge: in ómós do Pádraig Ó Fiannachta*, red. Kim McCone, et al. (Maigh Nuad 1994) 221-333.
- , 'On Words Ending in a Stressed Vowel in Early Irish', *Ériu 53* (2003) 133–142.
- Byrne, Francis J., *Irish kings and high-kings* (London 1973).
- , 'Ireland and her neighbours, c.1014-c.1072', *A New History of Ireland 1*, red. D. Ó Cróinín, et al. (Oxford 2005) 862-898.
- Byrne, Paul, 'Uí Néill', *Medieval Ireland: an encyclopedia*, red. Seán Duffy, Ailbhe MacShamhráin en James Moynes (New York 2005) 489-490.
- , 'Uí Néill, Northern', *Medieval Ireland: an encyclopedia*, red. Seán Duffy, Ailbhe MacShamhráin en James Moynes (New York 2005) 490-491.
- , 'Paul, Uí Néill, Southern', *Medieval Ireland: an encyclopedia*, red. Seán Duffy, Ailbhe MacShamhráin en James Moynes (New York 2005) 491-492.
- Carey, John, 'Flann Mainistrech', *Oxford dictionary of national biography online editie*, red. Lawrence Goldman (2007)
- <<http://www.oxforddnb.com.proxy.library.uu.nl/view/article/9672?docPos=3>>
(geraadpleegd: 18 juli 2010).
- Charles-Edwards, T.M., *Early christian Ireland* (Cambridge 2000).
- , 'Ulster, saints of (act. c.400–c.650)', *Oxford dictionary of national biography: from the earliest times to the year 2000*, red. H. C. G. Matthew en Brian Harrison (Oxford

- 2004) online editie, red. Lawrence Goldman (2007)
 <<http://www.oxforddnb.com.proxy.library.uu.nl/view/article/51011/50114?back=,51011>> (geraadpleegd: 18 juli 2010).
- Dobbs, Margaret E., 'The Pedigree and Family of Flann Manistrech', *Journal of the County Louth Archaeological Society* 5 Nr. 3 (1923) 149-153.
- , 'The Ban-Shenchus', *Revue Celtique* 48 (1931) 163-234.
- Gheyn S. J., J. Van den, *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque Royale de Belgique 1: Écriture sainte et Liturgie* (Bruxelles 1901).
- Greene, David, 'The chariot as described in Irish literature', *The Iron Age in the Irish Sea Province: C.B.A. Research Reports* 9, red. Charles Thomas (London 1972) 59-73. Hancock, W. Neilson, et al. (red.), *Ancient laws of Ireland*, vol. V (Dublin 1901).
- Hassett, Maurice M., 'Fish, Symbolism of the', *The Catholic encyclopedia; an international work of reference on the constitution, doctrine, discipline, and history of the Catholic Church* (1907) 83.
- Healy, John, *Insula Sanctorum et doctorum or, Ireland's ancient schools and scholars*, 6e editie (Dublin 1912).
- Hennessy, W. M. en B. MacCarthy (red.), *Annála Uladh : Annals of Ulster*, 4 vol. (Dublin 1887-1901).
- Hogan, Edmund, *Onomasticon Goedelicum locorum et tribuum Hiberniae et Scotiae : an index, with identifications, to the Gaelic names of places and tribes* (Dublin 1910).
- Hudson, Benjamin T., 'Congalach mac Máele Mithig [Congalach Cnogba] (d. 956)', *Oxford Dictionary of National Biography*, online ed., ed. Lawrence Goldman (Oxford 2005)
 <<http://www.oxforddnb.com/view/article/50098>> (accessed July 21, 2010).
- Hughes, A.J., 'Some aspects of the salmon in Gaelic tradition past and present', *Zeitschrift für Celtische Philologie* 48 (1996) 17-28.
- Irwin, Philip, 'Áed Sláine mac Diarmata (d. 604)', *Oxford dictionary of national biography: from the earliest times to the year 2000*, red. H.C.G. Matthew en Brian Harrison (Oxford 2004) online editie, red. Lawrence Goldman (2007)
 <<http://www.oxforddnb.com.proxy.library.uu.nl/view/article/50076>> (geraadpleegd: 18 juli 2010).

- Kelly, Fergus, *Audacht Morainn* (Dublin 1976).
- , *A guide to Early Irish Law* (Dublin 1988).
- Knott, Eleanor, *The bardic poems of Tadhg Dall Ó Huiginn (1550—1591): vol. I Introduction and text : A bhfuil aguinn dár chum Tadhg Dall Ó Huiginn (1550— 1591)...*, Irish Texts Society 22 (Lúndain 1920 [1922]).
- , *The bardic poems of Tadhg Dall Ó Huiginn (1550— 1591)Vol. II Translation, notes etc. : A bhfuil aguinn dar chum Tadhg Dall Ó Huiginn (1550— 1591)...*, Irish Texts Society 23 (Lúndain 1921 [1926]).
- Koch, John T. (red.), *Celtic culture: a historical encyclopedia 6 Vol.* (Santa Barbara 2006).
- Mac Airt, Seán en Gearóid mac Niocaill, *The annals of Ulster (to A.D. 1131): Part I text and translation* (Dublin 1983). O'Brien, M.A. (red.), *Corpus genealogiarum Hiberniae*, reproductie met introductie van J.V. Kelleher (Dublin 1976).
- Mac Cana, Proinsias, 'Aspects of the theme of king and goddess in Irish literature', *Études Celtique* 7 (1955-1956) 76-114, 356-413; *Études Celtique* 8 (1958-59) 58-65.
- Mac Shamhráin, Ailbhe, 'Nebulae discutuntur? The Emergence of Clann Cholmáin, Sixth-Eighth Centuries', *Seanchas: Studies in Early Medieval Irish Archaeology, History and Literature in Honour of Francis J. Byrne*, red. Alfred P. Smyth (Dublin 2000) 83-97.
- Ní Mhaonaigh, Máire, 'Flann Mainistrech', *Medieval Ireland: an encyclopedia*, red. Seán Duffy, Ailbhe MacShamhráin en James Moynes (New York 2005) 180-181.
- Ó Coileáin, Seán, 'The Structure of a Literary Cycle', *Ériu* 25 (1974) 88-125.
- Ó Concheanainn, Tomás, 'LL and the date of the reviser of LU', *Éigse* 20 (1984) 212-25.
- Ó Corráin, Donnchadh, 'Marriage in early Ireland', *Marriage in Ireland*, red. Art Cosgrove (Dublin 1985) 5-24.
- Ó Cróinín, Dáibhí, 'Ireland, 400-800', *A New History of Ireland 1*, red. D. Ó Cróinín, et al. (Oxford 2005) 193-300.
- Ó Riain, Pádraig, 'St. Finbarr: a study in a cult', *Journal of the Cork Historical and Archaeological Society* 82 (1977) 63-82.
- O'Brien, M.A. (red.), *Corpus genealogiarum Hiberniae*, reproductie met introductie van J.V. Kelleher (Dublin 1976).

- O'Grady, Standish Hayes, *Silva Gadelica. A collection of tales in Irish. 2 vol.: i (Irish text) en ii (translation and notes)* (Dublin 1892).
- Quin, E.G., *Dictionary of the Irish Language: Based mainly on Old and Middle Irish materials*, Compact edition (Dublin 1990).
- Ronan, Patricia, 'Do-periphrasis in Early Irish?', *Proceedings of the 7th Symposiu of Societas Celtologica Nordica*, red.Mícheál Ó Flaithearta (Uppsala 2007) 145–162
- Stokes, Whitley (red.), *The Saltair na rann : a collection of early Middle Irish poems edited from ms. Rawl. B. 502, in the Bodleian Library* (Oxford 1883).
- , 'The Life of Saint Féchin of Fore', *Revue Celtique* 12 (1891) 318-412.
- , *Féilire hÚi Gormáin - The Martyrology of Gorman* (London 1895).
- , 'O'Davoren's Glossary' *Archiv für celtische Lexikographie* ii (1904) 197-504.
- , *Féilire Óengusso Céli Dé - The Martyrology of Oengus the culdee* (London 1905, herdruk 1984).
- , 'The birth and life of St. Molling', *Revue Celtique* 27 (1906) 257-312.
- Strachan, J., 'The Infixed Pronoun in Middle Irish', *Ériu* 1 (1904) 153-179.
- Thurneysen, Rudolf, *A grammar of Old Irish*, revised and enlarged ed., vert. D.A. Binchy en Osborn Bergin (Dublin 1946).
- Vendryes, Joseph, *Airne Fíngein* (Dublin 1953).
- Windisch, Ernst, 'Ein mittelirisches Kunstgedicht über die Geburt des Königs Aed Sláne. Mit Beiträgen zur irischen Metrik', *Berichte über die Verhandlungender Königlich Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig: Philologisch-Historische Classe* 630 (1884) 191-243.